

E. TIHKMA * E. VOOL

**JUHENDEID
INGLISE KEELE ÕPIKUTE
KASUTAMISEKS**

V JA VI KLASSIS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1960

2/50296

A-23278

E. TIIKMA * E. VOOL

JUHENDEID
INGLISE KEELE ÕPIKUTE
KASUTAMISEKS
V JA VI KLASSIS

1960. 1960. 1960.

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

50296

SISSEJUHATUSEKS

Kaheksa-aastase kooli võõrkeelte programmide projektis rõhutatakse, et peamiseks eesmärgiks võõrkeelte õpetamisel V—VIII klassis on panna alus praktilisele kõneoskusele ja õpetada lugema ilma sõnastikuta lihtsaid adapteeritud tekste.

Selline eesmärk võõrkeelte õpetamisel vastab laste füsioloogilistele ja psühholoogilistele seaduspärasustele. Need seaduspärasused nõuavad, et võõrkeelte õpetamise protsessis tuleb kogu raskuspunkt algusest peale asetada praktilise kõneoskuse arendamisele, mis omakorda määrab foneetika, sõnavara ja grammatika vastastikused suhted.

Kuna lugemine ja suuline kõnekeel vastastikku täiendavad ja arendavad teineteist, tuleb võõrkeelte õpetamise protsessis osutada tähelepanu niihästi kõnekeele arendamisele kui ka tekstide lugemisele ja mõistmisele.

Üheteist-kaheteistaastastele lastele on iseloomulik hea matkimisvõime ja suur aktiivsus. See loob soodsa pinna häälde ning praktilise kõneoskuse aluste rajamisele selles vanuses.

Uute programmide nõudeid praktilise kõneoskuse arendamise osas saab täita ainult õppemeetodite muutmise ning võõrkeele tunni ratsionaalse ülesehituse kaudu.

Õppemeetodite efektiivsusest võõrkeele õpetamise algastmel ning nende kaudu saavutatud tulemustest sõltub õpilaste edaspidine suhtumine ja huvi selle aine vastu.

Kuna inglise keele tund on ainuke koht, kus õpilane kuuleb inglise keelt ja saab end väljendada inglise keeles, tuleb õpetajal kasutada selliseid töövõtteid, et iga õpilane saaks end tunnis vähemalt kordki inglise keeles väljendada.

Seda saab saavutada ainult siis, kui õpetaja töötab suurema osa tunnist frontaalselt, aktiveerides ja rakendades tööle kogu klassi.

Frontaalne töö võõrkeele tunnis on eriti hädavajalik linnakoolide suurtes klassikollektiivides, kus V klassides on sageli 45 ja rohkemgi õpilast. Õpetaja peab frontaalse töö käigus laskma rääkida nii paljudel õpilastel, kui vähegi võimalik. Kuid paraku ei jõua õpetaja ka kiire tempo juures esitada küsimusi ja saada vastuseid rohkem kui 30—35 õpilaselt. Ülejäänud õpilasi saab kõnelema panna vaid koorislugemise või päheõpitud teksti kooris jutustamise kaudu.

Koorislugemist tuleb meie koolides senisest palju rohkem kasutada. V ja VI klasside õpilased on eriti aktiivsed ja tegutsemishimulised. Õppetundides tahavad nad aktiivselt kaasa töötada. Oskuslikult läbi viidud koorislugemine on heaks vahendiks kogu klassi aktiivseks rakendamiseks, mis hoiab ära nii mõnegi distsipliinirikumise.

Frontaalset tööd algõpetuse osas on soovitatav teha terve õppetunni jooksul, sest meie suhteliselt väikese nädalatuundide arvu juures on see ainsaks võimaluseks püsivate keeleliste harjumuste loomisel. Frontaalne töö ei soodusta mitte üksnes õpitud ja õpitavate sõnade, sõnaühendite ning grammatiliste konstruktsioonide kinnistamist, vaid ka kõneharjumuste tekkimist, mis vajab kestvat ja süstemaatilist treeningut.

Frontaalse töö juures peab tempo olema kiire. Kui tempo hakkab venima, muutuvad õpilased passiivseks ja frontaalne töö kaotab oma efektiivsuse.

Et alal hoida õpilaste huvi ja aktiivsust, on frontaalse töö juures tähtis üksikute töövõtete ratsionaalne vaheldumine.

Mida noorem klass, seda kiiremini raueb õpilaste tähelepanu. V ja VI klassides pole soovitatav kasutada üht töövõtet üle 5—6 minuti. Kui vahepeal on kahte, kolme erinevat võtet kasutatud, võib sama võtte juurde jälle tagasi pöörduda.

Ka individuaalse küsitlemise juures (mis ei tohiks kesta üle 10 minuti) jätkab õpetaja tööd kogu klassiga. Ta laseb klassil vastama kutsutud õpilase vigu parandada, teksti lugemisel laseb osa lauseid klassil tõlkida, küsimuste esitamisel esitab osa küsimusi klassile, klass esitab küsimusi vastama kutsutud õpilasele. Grammatilise küsimuse kontrollimisel esitab klass tõlkelauseid või moodustab näitelauseid koos vastama kutsutud õpilasega. Kui klassi ees

vastav õpilane moodustab jaatavast lausest küsiva vormi, siis klass moodustab eitava jne.

Neid õpilasi, kes frontaalselt kogu aeg kaasa töötavad, hindab õpetaja tunni lõpul. Ta paneb mitterahuldava hinde nendele õpilastele, kes kolmel, neljal korral vastuse võlgu jäid ning tunnist aktiivselt osa ei võtnud. Paljud õpetajad kasutavad frontaalse töö hindamiseks pluss- ja miinus-süsteemi. Viie «plussi» eest saab õpilane hinde «viis». Kolme kuni nelja «miinuse» eest pannakse hinne «kaks». Hindamine frontaalse töö eest innustab õpilasi aktiivsemalt tööst osa võtma.

JUHENDEID TÖÖKS V KLASSI ÕPIKUGA

ÕPIKU STRUKTUUR*.

Õpik koosneb järgmistest osadest: 1) eelkursus, 2) põhikursus, 3) lisalektiür, 4) grammatika, 5) hääldamis- ja lugemisharjutusi, 6) harjutusi lausete moodustamiseks, 7) klassis tarvitatavoid väljendeid, 8) inglise-eesti sõnastik lugemispalade järgi, 9) inglise-eesti tähestikuline sõnastik.

Õpiku lisas puuduvad juhised inglise häälikute moodustamise kohta. Vastavad juhised koos eelkursuse metoodilise käsitlusega on antud E. Tiikma artiklis «Juhendeid V klassi inglise keele õpiku eelkursuse käsitlemiseks»**.

Õpikus esineb 370 sõna ja programmis ette nähtud grammatiline materjal. Lugemispalades ja harjutustes on silmas peetud õpitud sõnade, sõnaühendite ning grammatiliste konstruktsioonide kordumist.

Antud tundide arvu juures suudavad õpilased õpiku sõnavarast aktiivselt omandada 250—270 sõna. Ülejäänud sõnad muutuvad aktiivseks sõnavaraks alles järgneval õppeaastal, mil nende kordumissagedus on suurem.

Järgnevalt vaatleme analüüsivalt tunni üksikute osade läbiviimist, töötades V klassi õpiku põhikursusega.

1959/60. õppeaasta kogemused näitavad, et õpiku materjali otstarbekohane jaotus veerandite järgi on järgmine: I veerand: Eelkursus. Lesson One; II veerand: Lesson Two — Lesson Seven; III veerand: Lesson Eight — Lesson Seventeen; IV veerand: Lesson Eighteen — Lesson Twenty-Three. Kordamine.

* A. Ehin, M. Rauk. English. Õpik 5. klassile. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn 1959.

** Nõukogude Kool nr. 7, nr. 8, 1959. a.

Õpetamise algastmel tuleb suurt tähelepanu pöörata häälikute inglispärasele artikulatsioonile. Kui õpilased ei omanda korrektseid hääldamisharjumusi algastmel, ei omanda nad neid hiljemgi. Õpetaja enda hääldamine peab olema laitmatu, sest V klasside õpilaste hääldamise kujunemisel etendab tähtsat osa matkimine.

Hääldamisharjutuse läbiviimisel tuleb kinni pidada didaktilisest nõudest — lihtsamalt raskemale: enne hääldatakse sõna, siis lause.

Hääldamisharjutus, mille kestus on umbes 3 minutit, tuleks läbi viia umbes järgmiselt:

- 1) õpetaja juhib tähelepanu keele ja huulte asendile antud hääliku artikuleerimisel,
- 2) harjutust loeb õpetaja,
- 3) harjutust kordavad 2—3 paremat õpilast,
- 4) harjutust kordab kogu klass koos õpetajaga,
- 5) harjutust kordab kogu klass ilma õpetajata; õpetaja jälgib, kas kõik õigesti hääldavad,
- 6) harjutust kordavad 2—3 nõrgemat õpilast.

Hääldamisharjutusi võib tarviduse korral läbi viia tunni kõikides lõikudes. Kui õpetaja näiteks frontaalse töö käigus märkab, et hääldatakse eestipäraselt [k, p, t] häälikuid, viib ta otsekohe läbi minutilise kestusega hääldamisharjutuse. Ta hääldab näiteks t e n, c a t, p o t. Tema järel hääldab klass kooris, siis need õpilased, kes tegid eelnevalt vigu nende häälikute hääldamisel.

Näiteid häälikute [ɛə], [ɔ:], [ə:] ja [ŋ] esitamisest.

Esitades eelkursuse lõpul hääliku [ɛə] sõnas w h e r e, hääldab õpetaja seda sõna mitu korda, tõlgib selle eesti keelde ning kasutab seda lausetes (W h e r e i s m y b o o k? W h e r e i s m y p e n?). Õpilased tõlgivad küsimused eesti keelde. Järgnevalt selgitab õpetaja hääliku artikulatsiooni. Häälik koosneb kahest elemendist. Esimese elemendi hääldamisel tuleb lähtuda vene keele häälikust ə sõnas эрот; teine element on õpilastele tuttav, seda hääldatakse nagu umbmäärast artiklit nimisõna ees, näit. [ə' buk]. Eesti keeles vastav häälik puudub.

Seejärel hääldatakse sõna w h e r e üksikult ja kooris. Siis kirjutab õpetaja selle sõna koos transkriptsiooniga tahvlile. Õpilased moodustavad küsimusi (W h e r e i s m y p e n c i l? W h e r e i s m y b a g? jne.).

Lesson Three. Selles õppetükis esineb uus häälik [ɔ:] sõnas *blackboard*. Esitades selle sõna, osutab õpetaja tahvlile ja küsib: *What is this?* ning vastab oma küsimusele: *It is a blackboard*. Õpilased tõlgivad uue sõna. Õpetaja selgitab, et see on liitsõna, laseb õpilastel tõlkida sõna *black* ja selgitab sõna *board* otsese tähenduse. Ta teatab, et sõnas *board* esineb uus häälik [ɔ:]. Selle moodustamisel tõmbub keele ots alumiste hammaste juurest tahapoole. Keel on palju madalamas asendis kui eesti o hääldamisel. Huuled on ümardunud ja vähesel määral ettepoole lükkunud.

Võrreldakse eesti *nood* ja inglise *board* hääldamist. Sõnad *board* ja *blackboard* hääldatakse õpetaja järel üksikult ja kooris. Tõlgitakse laused: *Meil on tahvel. Tahvel on must. Järgnevalt kirjutab õpetaja sõna blackboard koos transkriptsiooniga tahvlile.*

Lesson Nine. Siin esineb uus häälik [ə:] sõnades *girl, learn, word*. Õpetaja on juba esitanud sõna *boy*. Ta ütleb: *Tõnu is a boy*, laseb lause tõlkida ja lisab: *Malle is a girl. Uno and Jaak are boys. Linda and Aino are girls*. Õpilased tõlgivad laused. Õpetaja teatab, et sõnas *girl* esineb uus häälik [ə:]. Selle hääldamisel on keele ots alumiste hammaste juures. Huuled on kergelt tahapoole tõmbunud, ümardada neid ei tohi.

Õpetaja märgib ka, et häälikul [ə:] ei ole midagi ühist eesti õ-häälikuga.

Võrreldakse eesti *nöör* ja inglise *girl* hääldamist. Sõna *girl* hääldatakse üksikult ja kooris õpetaja järel. Õpilased tõlgivad: *Ann on tütarlaps. Kadri ja Mari on tütarlapsed*. Siis kirjutab õpetaja sõna *girl* koos transkriptsiooniga tahvlile.

Lesson Ten. Selles õppetükis esineb uus häälik sõnas *morning*. Õpetaja ütleb tervituse *Good morning* ja laseb selle tõlkida. Ta selgitab, et sõnas *morning* esineb häälik [ŋ], mille hääldamiseks tuleb hääldada eesti keelne sõna *king*, jättes ära *g*-hääliku.

Hääliku kindlaks omandamiseks tuleb seda pikendada: [ŋ ŋ ŋ].

Märkus: häälikute [ɛə], [ɔ:], [ɔ:] ja [ŋ] artikulatsiooni kirjeldus on antud siin sellepärast, et need ei esine eelkursuses.

KODUSE ÜLESANDE KONTROLL JA ÕPITUD MATERJALI KINNISTAMINE.

See toimub põhiliselt frontaalselt. Õpetaja kontrollib uute sõnade, sõnaühendite ja grammatiliste konstruktsioonide omandamist ning kinnistab samaaegselt juba omandatud sõnavara ja grammatikat.

I veerandil, eelkursuse käsitlemisel, kasutab õpetaja selleks otstarbeks pilte ja esemeid. Õpilane vastab õpetaja küsimusele lausega, mitte üksiku sõnaga. Näiteks, õpetaja küsib: *What is this?* Õpilane vastab: *It is a cat.*

Põhikursuse käsitlemisel kasutab õpetaja õpilaste teadmiste kontrollimisel ja kinnistamisel tõlkelauseid, lausete moodustamist ja küsimuste esitamist teksti või vestlusteema kohta. Küsimusi esitavad vastastikku ka õpilased. Õpilased alustavad küsimuste esitamist I veerandil, niipea kui on omandatud eri- ja üldküsimuste konstruktsioonid (*What is this? Is it a cat? Has Meg a dog?*) ning lühivastuste struktuur.

Sõnavara kontrollimisel tuleb hoiduda tegelemast isoleeritud sõnadega. Üksikut sõna või sõnaühendit tuleb kohe lauses kasutada. Näiteks, õpetaja nimetab eestikeelse sõna, üks õpilane tõlgib selle inglise keelde, teine moodustab kohe lause, kolmas tõlgib õpetaja poolt antud lause.

Lausete moodustamisele tuleb senisest rohkem tähelepanu osutada, sest see soodustab kõneharjumuste omandamist. Õpilastele peab selgitama sõnavara omandamise tähtsust võõrkeele õppimisel ning nõudma, et nad ülesantud sõnade õppimisel moodustaksid suuliselt lause iga uue sõnaga.

Sõnavara kontrolli võib ka selliselt läbi viia, et õpilased nimetavad, missuguseid uusi sõnu nad antud tunniks õppisid. See, kes nimetab sõna, kirjutab selle tahvlile. Kui kõik sõnad on tahvlil, moodustatakse või tõlgitakse nende sõnadega lauseid. Sõnade nimetamise ja tahvlile kirjutamise tempo peab olema küllalt kiire, klass aktiivne.

Õigekirja on võimalik ka selliselt kontrollida, et tahvlile kirjutamise asemel saab õpilane korralduse: *Spell the word.* Tunnis tuleb vähemalt kahte, kolme sõna täht-tähelt lugeda lasta, et õpilased ei unustaks tähtede

nimetusi, mis nad omandasid eelkursuse läbivõtmisel, ning et õigekirja mitte unarusse jätta.

Ülesantud materjali kontrollimise ja kinnistamise järel loetakse ja parandatakse frontaalselt kodune kirjalik ülesanne. V klassides on soovitav harjutuste vihikuid iga tunni järel kontrollida. Nii saadakse selge ülevaade, milles õpilased vigu teevad ning mis vajab veelkordset selgitamist ja kinnistamist.

Järgneb individuaalne küsitelu, millest ei saa täiesti loobuda, sest üksnes frontaalne küsitlemine võib (eriti suurtes klassikollektiivides) soodustada pealiskaudsust õpilaste teadmistes.

Individuaalse küsitlemise ajal võib tahvli juurde kirjutama kutsuda üks või kaks õpilast, kes saavad õpetajalt lehekese harjutuse tekstiga. Harjutus võib koosneda kas muundusharjutusest, küsimuste esitamisest teatud lause liikmetele, sõnade ja lausete tõlkimisest, lausete moodustamisest. Õpetaja ei tohi neid õpilasi tahvli juurde unustada, vaid peab jälgima, kas nad oma harjutuse iseseisvalt, ilma klassi abita kirjutavad. Ülesande kirjutamine ei tohi keskmisel õpilasel võtta rohkem kui 3—5 minutit. Kui õpilane loeb oma harjutust tahvlilt, võtab klass kontrollimisest aktiivselt osa. Kui tahvlil on muundusharjutus, antakse klassile ülesanne muuta küsivad laused jaatavateks või eitavateks. Tõkelausete lugemisel tõlgib klass laused jälle eesti keelde.

Harjutuste kontrollimine tahvlilt peab toimuma selliselt, et kogu klass sellest aktiivselt osa võtaks.

UUTE SÕNADE JA GRAMMATIKA ESITAMINE.

Uued sõnad ja sõnaühendid, mis kuuluvad aktiveerimisele, esitab õpetaja esialgu suuliselt. Ta hääldab sõna, selgitab selle tähenduse — kas näitlikul teel või tõlke kaudu. Siis hääldatakse sõna üksikult ja kooris. Järgnevalt tõlgivad õpilased eesti keelde lause, kus esineb uus sõna. Siis moodustatakse või tõlgitakse paar lauset antud sõnaga. Kui uus sõna on selliselt kinnistatud, kirjutab õpetaja selle tahvlile (kui vaja, koos transkriptsiooniga). Seejärel kirjutavad õpilased sõnad vihikutesse. Kui kõik sõnad on selliselt kinnistatud ja tahvlile kirjutatud, loetakse need veel kord läbi ja seejärel asutakse teksti käsitlemise juurde.

Uute sõnade suulise esitamise ja kinnistamise tagajärjel tekivad võrdlemisi püsivad seosed sõna akustilis-motoorse kompleksi ja sõna tähenduse vahel. Kui õpilane, valmistudes võõrkeele tunniks, õpib ülesantud sõnu ja loeb teksti, omandab ta selliselt esitatud sõnad kergema vaevaga. Ka emakeele artikulatsiooni mõju häälendamisele ei ole nii tugev kui juhul, mil õpetaja kirjutab uue sõna pärast ühekordset häälendamist kohe tahvlile.

Uue teksti parimaks esitusviisiks on õpetaja emotsionaalne jutustamine. Selleks et kontrollida, kuidas õpilased jutustatud teksti sisust aru said, esitab õpetaja mõned lihtsad küsimused, millele õpilased võivad algul ka emakeeles vastata.

Aeg-ajalt võib teksti jutustamise käigus lasta õpilasi tõlkida lausete kaupa. Sõnavihikud on seejuures avatud, kuid raamatud suletud. Selline võtte aktiveerib klassi, sunnib neid hoolega jälgima iga õpetaja sõna ja arendab nende oskust aru saada suulisest kõnest.

Järgneb teksti kooris lugemine. Õpetaja loeb lause ette, juhtides õpilaste tähelepanu foneetilistele raskustele, pausidele, intonatsioonile, ning klass kordab. Sagedase koorilugemise ja kooriskõnelemisega saavutatakse seda, et õpilaste kõnetempo läheneb algusest peale normaalsele kõnetempole. Järgnevalt loevad üksikud õpilased. Vajaduse korral tehakse valiktõlge. Tekst kinnistatakse küsimuste esitamise ja vastamisega, kusjuures raamatud on avatud.

Põhikursuse esimeste lugemispalade juures, mil õpilaste sõnavara ja grammatilised teadmised on piiratud, vajab õpetaja uute sõnade ja grammatiliste konstruktsioonide esitamisel suuremat leidlikkust kui hilisemal perioodil.

Lesson One tekstis esinevad uute sõnadena: lesson, one, Friday, eight, classroom, English, teacher, where, they. Uute sõnaühenditena esinevad: it is Friday; it is eight o'clock; in the classroom; at an English lesson; at eight o'clock.

Küsi sõna *where* on soovitatav esitada koos eelkursuse § 13 sõnadega, et mitmekesistada küsimuste esitamise võimalusi.

Tegusõna *to be* pööramine jaatavas, küsivas ja eitaavas vormis tuleb süstematiseeritult läbi võtta ja kinnistada koos eelkursuse § 15 materjaliga.

Õpilased tunnevad juba arve five, six, nine, ten ning nimisõna clock. Õpetaja näitab liikuvate osutitega kella maketti ja küsib: What is this? Vastus: It is a clock. Siis seab ta kella osuti viiele ja ütleb: It is five o'clock. Lause tõlgitakse, korratakse üksikult ja kooris. Siis seab ta kella osuti kuuele ja küsib: Is it five o'clock now? Õpilased oskavad analoogiliselt esimesele lausele öelda: It is six o'clock. Järgnevalt seab õpetaja osuti kaheksale ja ütleb: It is eight o'clock. Lause tõlgitakse, korratakse üksikult ja kooris. Järgnevalt laseb õpetaja tõlkida laused: Kell on 8. Ma olen koolis. Kell on 6. Ma olen kodus. Siis kirjutab õpetaja sõna eight koos transkriptsiooniga tahvlile, juhtides õpilaste tähelepanu sõna õigekirjale. Tahvlile kirjutatakse ka sõnaühend it is eight o'clock. Õpetaja märgib, et umbisikulistes lausetes, mis väljendavad aega, on aluseks it. Ta märgib, et kui meie räägime kellaajast, mitte aga kellast kui esemest, siis kasutame o'clock.

Järgnevalt ütleb õpetaja: At eight o'clock I am at school. At five o'clock I am at home. Õpilased taipavad sõnaühendite at eight o'clock, at five o'clock tähenduse ja tõlgivad laused emakeelde. Õpilased tõlgivad laused: Kell 9 olen ma koolis. Kell 6 olen ma kodus. Sõnaühend at 8 o'clock kirjutatakse üles.

Nüüd asetab õpetaja kella osuti ühele ja ütleb: It is one o'clock. Lause tõlgitakse. Enne kui asutakse sõna one hääldamisele, juhib õpetaja õpilaste tähelepanu hääliku [o] moodustamisele. Õpetaja järel korratakse üksikult ja kooris õpitud sõnad white, what, watch. Järgnevalt hääldatakse one üksikult ja kooris. Siis tõlgitakse lause: Kell 1 ma olen koolis. Sõnad kirjutatakse koos transkriptsiooniga tahvlile. Siis esitab õpetaja sõna Friday, tõlgib selle ning klass kordab üksikult ja kooris. Klass taipab sõnaühendi It is Friday tähendust. Sõna Friday kirjutatakse koos transkriptsiooniga tahvlile.

Järgnevalt esitab õpetaja sõna classroom ja sõnaühendi in the classroom. Ta osutab käega klassiruumile enda ümber ja ütleb: This is a classroom. We are in the classroom. Kuna sõna sarnaneb kõlalt vastavale eestikeelsele sõnale, taipavad õpilased

selle tähendust. Sõna korratakse üksikult ja kooris ning tõlgitakse laused: See klass on suur. Ma olen klassis. Sõna classroom koos transkriptsiooniga kirjutatakse tahvlile.

Seejärel esitab õpetaja sõna teacher. Ta osutab endale ja ütleb: I am a teacher. Comrade N. is a teacher. Kui õpilased ei taipa sõna tähendust, tõlgib ta selle. Sõna korratakse üksikult ja kooris. Õpilased vastavad küsimustele: Are you a teacher, Tõnu? Is Teet a teacher? Am I a teacher? What am I? Seejärel kirjutatakse sõna teacher koos transkriptsiooniga tahvlile.

Järgnevalt esitab õpetaja sõna lesson. Ta tõlgib sõna, andes kaks tähendust: õppetund ja õppepala. Pärast sõna kinnistamist ja üleskirjutamist laseb ta tõlkida lause: Kell 8 on meil tund. Siis tõlgivad õpilased lause: At 8 o'clock we have an English lesson. Õpilased taipavad sõna English tähendust. Nad kordavad seda sõna üksikult ja kooris ning tõlgivad laused: Mul on ingliskeelne raamat. Mallel on ingliskeelne raamat. Seejärel kirjutab õpetaja sõna English koos transkriptsiooniga tahvlile. Siis kirjutab ta sõnaühendi an English lesson ning selgitab, et umbmäärast artiklit an tarvitatakse täishäälikuga algava sõna ees.

Tahvlile kirjutatud sõnad loetakse veel kord õpetaja järel üksikult ja kooris ning siis asutakse teksti lugemisele.

Selline sõnade esitamine võtab küll aega, kuid uue materjali esitamine on seejuures kõgu aeg seotud õpitud materjali aktiveerimise ja kinnistamisega ning õpetaja töötab kogu aeg terve klassiga.

Kuna mitmetes õppepalades, näit. Lesson Four, Lesson Five, Lesson Nine, Lesson Eleven esinevad uued sõnad (arvult 10—15) teksti esimeses osas, mis on poolitamiseks liiga lühikesed, ei suuda õpilased neid järgmiseks tunniks aktiivselt omandada. Sellepärast peab sõnade kontrolli alustama mitte sõnade ega lausete tõlkimisega emakeelest võõrkeelde, vaid ümberpöörduvalt.

Näiteks, Lesson Four sõnavara kontrollimisel ja kinnistamisel annab õpetaja lause: Your father and mother are collective farmers. Üks õpilane tõlgib lause eesti keelde, teine õpilane kirjutab uued sõnad (father, mother, collective farmer)

Tegusõna works saab asendada muude õpitud tegusõnadega (reads, writes, sings, runs, sits, helps).

Määruse in the garden võib asendada õpitud kohamäärustega (at school, at home, in the house, in the kitchen, at the hostel).

Vaatleme nimisõna mitmuse moodustamist, mis esineb õppetükis **Lesson Two**.

Õpetaja teatab õpilastele, et uue grammatilise küsimusena esineb nimisõna mitmuse moodustamine. Ta kirjutab vastava teema tahvlile, võtab siis ühte kätte ühe õpilase raamatu, teise kätte kaks oma raamatut, näitab klassile neid ja ütleb: Tiiu has one English book. I have two English books. Klass tõlgib mõlemad laused. Õpetaja kordab veel one book — two books, õpilased kordavad üksikult ja kooris. Õpetaja esitab siis küsimuse, missugune häälik on inglise keeles mitmuse tunnuseks. Saanud vastuse, kirjutab ta tahvlile book — books [s]. Õpilased tõlgivad laused: Meil on kümme taldrikut. Neil on kuus lampi. Ka sõnad plate — plates [s], lamp — lamps [s] kirjutatakse tahvlile.

Järgnevalt võtab õpetaja ühte kätte ühe õpilase pliiatsi, teise kätte viis pliiatsit ja ütleb: Kadri has one pencil. I have five pencils. Ta käsitleb samuti sõna pen. Pärast lausete kooris kordamist kirjutab ta tahvlile eri tulpa pen — pens [z] ja pencil — pencils [z]. Õpilased tõlgivad lause: Meil on kuus gloobust. Ka globe — globes kirjutatakse tahvlile. Analoogiliselt sõnadele books ja pencils esitab õpetaja ka sõna pencil-box mitmuse. Õpilased tõlgivad laused: Tal on 9 roosi. Meil on 10 klassi. Mitmuse vormid loetakse kooris. Seejärel kirjutab õpetaja tahvlile kolmandasse tulpa pencil-box — pencil-boxes [iz], rose — roses [iz], class — classes [iz].

Tahvlil olevad mitmuse vormid loetakse veel kord üksikult ja kooris. Õpetaja esitab küsimuse, kas *k*, *p*, *t* on helilised või helitud häälikud. Siis küsib ta, kuidas loetakse mitmuse lõppu *s* helitute häälikute järel. Järgnevalt küsib ta, kas häälikud *n*, *l*, *b* on helilised või helitud. Saanud vastuse, esitab ta küsimuse, kuidas loetakse mitmuse lõppu *s* heliliste häälikute järel. Viimaks esitab ta küsimuse, kuidas loetakse mitmuse lõppu *s* sisisevate häälikute järel. Sobivaks kinnistavaks harjutuseks on harj. 3 lk. 32.

Õpetaja suunavate küsimuste kaudu tuletavad õpilased ise reegli nimisõnade mitmuse moodustamise ning mitmuse lõpu **s** lugemise kohta.

Järgmisel tunnil kinnistab õpetaja frontaalse töö käigus mitmuse moodustamist ja mitmuse lõpu **s** lugemist, ühtlasi kinnistatakse omastavaid asesõnu **m y, y o u r, o u r**. Seinal on tabel mitmuse lõppude häälendamise juhistega:

books, lamps, cats [s]
pens, bags, pencils [z]
roses, boxes, dishes [iz]

Õpetaja esitab klassile järgmised küsimused:

1. Where are your books? (Vastus: They are in our bags.)
2. Where are your pencils? (Vastus: They are in our pencil-boxes.)
3. Where are your pens? (Vastus: They are on our desks.)
4. Where are your exercises? (Vastus: They are in our copy-books.)

Mitmuse vormide kinnistamist võib ühendada ka põhiarvude kinnistamisega.

Õpetaja kirjutab tahvlile arvud 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10. Ta osutab ühele neist arvudest ja õpilased moodustavad lauseid, kasutades konstruktsiooni **I have...** (**I have two dogs. I have five boxes jne.**).

Seda harjutust võib kasutada ka ridadevaheliseks võistluseks. Võidab see rida, kes annab kõige rohkem õigeid vastuseid, kusjuures eksimus mitmuse vormi lõpu hääldamisel loeb terve vea eest. Õpetaja peab seejuures jälgima, et kõigil oleksid raamatud ja sõnavihikud suletud. Kui õpilased põhiarve juurde õpivad, võib seda harjutust varieerida.

Õppetükis **Lesson Four** esineb eriküsimuse konstruktsioon **How many... have you?** Õpilased, tundes arve 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, võivad näiteks vastastikku esitada küsimusi esemete ja piltide kohta, mida õpetaja neile näitab:

Aino: Jaak, how many books have you?

Jaak: I have twelve books.

Tiiu: Arvo, how many pens have you?

Arvo: I have five pens.

Tõnu: Anu, how many cups have you?

Anu: I have six cups.

Mari: Leida, how many plates have you?

Leida: I have ten plates.

Jaak: Tiiu, how many cakes have you?

Tiiu: I have four cakes jne.

Nimisõna ainsuse omastava käände ja eessõnaliste konstruktsioonide kinnistamiseks võib läbi viia järgmise harjutuse.

Õpetaja kirjutab tahvlile õpilaste poolt tõlgitud koha-määrused (at home, at school, at the lesson, on the table, on the desk, under the table, in the bag, in the pencil-box, in the house, in the garden, in the street).

Õpilased esitavad vastastikku küsimusi, kasutades küsivat sõna where ja pärisnime omastavas käändes. Alusena kasutatakse kooliesemeid, perekonnaliikmeid, koduloomi. Vastustes kasutatakse tahvlile märgitud kohamäärusi:

Maimu: Where are Linda's books, Uno?

Uno: Linda's books are on the desk.

Ilmar: Where is Mary's cat, Hella?

Hella: Mary's cat is under the table.

Jaan: Where is Ülo's dog, Lehte?

Lehte: Ülo's dog is in the garden.

Jaan: Where is Malle's brother, Juhan?

Juhan: Malle's brother is at home jne.

III veerandi algul esineb ajavormi *Present Indefinite* küsiv ja eitav vorm. Metoodilisi juhendeid selle kohta on antud E. Voolu artiklis «V klassi inglise keele õpiku kasutamise II poolaastal»*.

IV veerandil esineb uue grammatilise küsimusena ajavormi *Present Continuous* moodustamine ja tarvitamine.

Õpetaja laseb tõlkida lause *I play chess*. Ta küsib, kas see lause tähendab seda, et ta just praegusel momendil malet mängib, et ta lihtsalt oskab malet mängida või et ta seda aeg-ajalt mängib. Saanud vastuse, selgitab ta, et inglise keeles kasutatakse tavalise või korduva tegevuse väljendamiseks aega *Present Indefinite*, mida nad juba tunnevad. Õpilased tõlgivad laused: Me käime koolis. Me õpime eesti, vene ja inglise keelt. Me töötame kodus. Õpetaja märgib, et kui me tahame inglise keeles väljen-

* Nõukogude Kool nr. 1, 1960. a.

dada tegevust, mida me praegusel momendil teeme, siis peame kasutama teist oleviku aega, nimelt kestvate oleviku (*Present Continuous*).

Eesti keeles tarvitame selle grammatilise kategooria väljendamiseks määr sõna *n ü ü d, p r a e g u*.

Järgnevalt teatab õpetaja, et ta kirjeldab inglise keeles oma tegevusi, mida ta parajasti sooritab. Näiteks: *I am standing at the table. I am going to the door. I am opening the door. I am shutting the door. I am coming back to the table.*

Siis riputab ta üles tabeli, kus on kaks lauset ajas *Present Continuous*: *Where are you going? I am going to school.*

Laused loetakse ja tõlgitakse. Õpetaja küsib, kas *I am going* on liht- või liitaeg, s. o. kas see aeg koosneb ühest või kahest tegusõnast. Saanud vastuse, selgitab ta, et esimene tegusõna on abitegusõna, teine — põhitegusõna. Ta küsib, missuguse abitegusõna abil moodustatakse *Present Continuous* ja mis lõpuline on põhitegusõna. Kui õpilased on tuletanud tabeli abil reegli, pööratakse kooris *I am* kõikides pööretes ning järgnevalt *I am going to school*.

Ajavormi *Present Continuous* kinnistamiseks annab õpetaja õpilastele korraldusi midagi teha ning küsib: *What are you doing?* Õpilased, vaadates tabelit, annavad vastuseid:

Teacher: Peter, go to the door. What are you doing?

Peter: I am going to the door.

Teacher: Jaak, go to the window. What are you doing?

Jaak: I am going to the window.

Teacher: Tiiu, read Lesson Twenty. What are you doing?

Tiiu: I am reading Lesson Twenty.

Kinnistamiseks tuleb kasutada ka pilte, kus on kujutatud mitmesuguseid tegevusi. Heaks kinnistavaks harjutuseks on pilt lk. 91.

Algastmel tuleb tähelepanu osutada võõrkeelse kõne mõistmisele, sest see on eelnevaks sammuks õpilase omapoolsele kõnelemisele.

Sel perioodil õpivad õpilased suulist kõnet mõistma õpetaja võõrkeelsete korralduste kaudu, mida ta V klassis I ja II veerandil osaliselt emakeelde tõlgib. Suulise kõne mõistmise arendamiseks võib II veerandist alates anda õpilastele paari minuti jooksul käsklusi, mida nad vaikides täidavad. Neid käsklusi peab õpetaja pidevalt varieerima ja nad komplitseeritumaks tegema.

Hiljem, kui õpilased on omandanud vastava grammatilise kategooria, kirjeldavad nad oma tegevusi.

Käskluste täitmist võib siduda uute sõnade kinnistamisega. Näiteks, V klassi lugemispala nr. 16 (Tom and his Aunt) sõnavara kinnistamisel ütleb õpetaja: Tiiu, go to the window and shut it. Tõnu, go to the door, open it and look behind the door.

Kui õpetaja jutustab õpilastele uut lugemispala või mingit muud teksti ja õpilased kuulavad seda suletud õpikutega, tunnetades teksti sisu kuulmise kaudu, on see palju efektiivsem võte suulise kõne arendamiseks kui teksti lugemine ja jälgimine raamatust.

Õpilased peavad aru saama mitte ainult oma õpetaja kõnest, vaid ka teistest kõnelejatest. Sellepärast on soovitatav tundides aeg-ajalt kasutada grammofoniplaate ja magnetofonilinte, kus õpiku tekste loevad vastava ala spetsialistid.

Suurt osa kõneoskuse arendamisel etendab küsimuste esitamine ja neile vastamine.

Õpilased võivad küsimusi esitada kõikides tunni osades:

a) frontaalse töö ajal tunni algul esitavad nad vastastikku küsimusi ülesantud pala kohta ja vastavad neile;

b) individuaalse küsitlemise ajal esitavad õpilased küsimusi vastama kutsutud õpilasele;

c) vastama kutsutud õpilane esitab küsimusi klassile;

d) õpilased esitavad vastastikku küsimusi, kasutades vastava temaatikaga pildimaterjali;

e) õpetaja viib läbi ridadevahelise võistluse küsimuste esitamise oskuses.

Kuna küsimuste esitamine inglise keeles nõuab palju harjutamist, tuleb õpetajal seda tööd pidevalt läbi viia ja suunata.

Õpetaja teatab, kas teksti kohta tuleb esitada üldküsimus või eriküsimusi. Eriküsimuste puhul teatab ta, misugust küsivat sõna kasutada. Vigade esinemise korral pöörab ta pidevalt õpilaste tähelepanu küsimuste tüüp-konstruktsioonide tabelile, üldküsimuste intonatsioonile jne.

I ja II veerandil toimub üld- ja eriküsimuste moodustamine tegusõnadega *be* ja *have*. Küsivatele sõnadele *what* ja *where* lisanduvad II veerandil *how old...?* ja *how many...?*

I veerandil peavad õpilased omandama oskuse esitada küsimusi klassis olevate ja piltidel kujutatud esemete kohta. Selleks sobivad hästi eelkursuse pildid lehekülgedel 12 ja 19. Näiteks: *What is this? It is a book. What is this? It is a desk. Where is the book? The book is on the desk.*

Järgmisel tunnil esitatakse nendesamade piltide ja esemete kohta üldküsimusi (*Is this a book? Yes, it is. Is this a desk? Yes, it is. Where is the book? The book is on the desk. Have you a car? No, I have not. Have you a bike? Yes, I have. Where is the bike? It is in the tent.*).

Where — küsimust hakkavad õpilased esitama I veerandi lõpul. Kuid õpetaja, tõlkinud sõna tähenduse, võib seda ka juba varem kasutama hakata.

II veerandil kasutavad õpilased küsivat sõna *where* koos kellaaegadega (*Where are you at eight o'clock? At eight o'clock I am at home* jne.).

Esitades küsimusi oma kaasõpilaste ja nende väikeste vendade-õdede vanuse kohta, kasutavad õpilased küsivat sõna *how* (*How old are you? How old is your little sister?*). Eriküsimus *How many...?* on heaks kinnistamise vahendiks nimisõna mitmuse vormile (*How many books have you? How many trees have you in your garden?*).

Kuna õpilastel on II veerandil veel raske eristada *I am...* ja *I have...* tähendusi, tuleb pidevalt harjutada *Are you...? Have you...? Is he...? Has he...?* tüüpi küsimusi. Küsimustes tuleb kasutada nimi-

sõnu, mis on eelnevalt tahvlile kirjutatud: dog, pupil, bike, friend, hen, pioneer, uncle jne.

III veerandil tuleb eriti pingsalt töötada küsimuste moodustamise ja esitamise kallal. Sel veerandil lisanduvad küsimuste moodustamine abitegusõna *to do* abil ja küsivad sõnad *when, whom*.

Õpilastele valmistab suuri raskusi eristada abitegusõnade *do* ja *does* tarvitamist, sageli jätavad nad abitegusõna *do* hoopis ära. Nad segavad ära ka *when* ja *where* tähendused.

Küsiivate lausete struktuuri abitegusõnaga *do* omandavad õpilased kergemini, kui nad pidevalt harjutavad üht küsilause tüüpi ega lähe enne üle uuele tüübile, kui endine on täiesti omandatud. Suurt tähtsust etendab omandamise protsessis vastava küsimustüübi tüüpkonstruktsioon, mis peab õpilastel alati tabeli või skeemina silme ees olema.

Küsimuste struktuuri omandamise protsess on järgmine:

a) kui õpilased on tutvunud üldküsimuse struktuuriga, mida moodustatakse abitegusõnaga *to do*, esitab õpetaja kinnistamiseks küsimusi, milledele nad annavad lühivastuseid (*Do you know many English words? No, I do not. Do you speak Russian? Yes, I do.*). Järgmisel tunnil, vaadates tabelil üldküsimuse tüüpkonstruktsiooni, esitavad õpilased vastastikku küsimusi ja vastavad neile. Et küsimuste esitamise protsessi veelgi kergendada, tõlgitakse ja kirjutatakse tahvlile sellised väljendid, nagu *live in the country, live in Tallinn, go to school, write exercises, read books, take English (Russian) lessons* jne.

b) Järgnevalt harjutatakse üldküsimuste esitamist ainuse 3. pöörde kohta. Ka siin esitab küsimusi esiteks õpetaja, siis õpilased (*Does Uno live in Gogol Street? Does Tiiu live in the country? Does Tõnu's father work at a factory? Does Kadri work in the garden every day?*).

c) Sellele järgneb üldküsimuste esitamine kõikide pöörde kohta (*Do you live in the country? Does your brother go to school?*). Üldküsimuse kinnistamiseks on õpikus ette nähtud 9 õppetundi. Selle aja jooksul ei omanda õpilased veel oskust vabalt teksti kohta küsimusi esitada, kuid nad suudavad seda teha vastavate

tabelite abil. Õppetükkide **Lesson Ten** ja **Lesson Eleven** käsitlemisel laseb õpetaja õpikud sulgeda, riputab üles tabeli üldküsimuse tüüpkonstruktsiooniga, ja õpilased hakkavad küsimusi esitama, kasutades vastavate lugemis-palade sõnavara.

d) Samal viisil kinnistatakse eriküsimus küsiva sõnaga **w h e r e**,

e) eriküsimus küsiva sõnaga **w h e n**,

f) eriküsimus küsiva sõnaga **w h a t**,

g) eriküsimused kõikide läbivõetud küsivate sõnadega,

h) üld- ja eriküsimused vaheldumisi,

i) üld- ja eriküsimused abitegusõnaga **d o** ja tegusõnadena **b e, h a v e**.

Where? Where do you live? Where do you go after breakfast? Where do you learn English? Where do you go after school? Where do you work after dinner?

Järgmisel tunnil esitatakse samad küsimused ainsuse 3. pöörde kohta (Where does Uno live?). Järgnevalt esitatakse küsimusi kõikide pöörete kohta (Where do you go after breakfast? Where does Uno go after breakfast?).

When? When do you get up? When do you go to school? When do you go home? When do you do your lessons? When do you rest? When do you work in the garden?

Järgnevalt esitame samad küsimused ainsuse 3. pöördes ja nii vaheldumisi ka teiste pööretega.

What? What do you learn at school? What do you see in the classroom? What do you do at home? What do you do after dinner? What do you do in the garden?

Järgnevalt esitame samad küsimused ainsuse 3. pöördes ja siis vaheldumisi teiste pööretega.

Kui õpilased on harjutanud esitama eriküsimusi ühe teatud küsiva sõnaga, siis valmistab neile esialgu raskusi tarvitada kõiki õpitud küsivaid sõnu vaheldumisi. Ka siin alustatakse kinnistamist sellega, et õpetaja esitab õpilastele küsimusi kas õpitava teksti või mõne vestlusteema kohta (When do you get up in the morning? What do you have then? Where do you go after breakfast? Whom do you meet at school? Who is your best friend? What do you learn at school? What do you do at your English lesson? How many lessons have you every day? Where do you go after lessons? When do you come home? What do you do then?).

Järgmisel tunnil jutustab õpetaja samateemalise loo-

kese ja laseb õpilastel selle kohta üksteisele küsimusi esitada, kasutades küsivaid sõnu *where, when, what, whom, how many, who*.

Kui hakatakse kinnistama üld- ja eriküsimuste vahelduvat esitamist, kus esinevad ka küsimused tegusõnadega *be* ja *have*, nimetab õpetaja esialgu eestikeelse küsimuse ja osutab siis vastavale tüüpkonstruktsiooni tabelile. Näiteks: (Lesson 16). Kus on tädi Polli? Keda ta kutsub? Kuhu ta läheb? Kas Tom on aias?

IV veerandil lisanduvad üld- ja eriküsimused konstruktsiooniga *there is, there are* ja üld- ning eriküsimused ajas *Present Continuous*.

Õpetaja esitab küsimusi klassi ja klassis leiduvate esemete kohta: *How many desks are there in the classroom? How many books are there on your desk, Aino? How many pencils are there in your pencil-box, Tõnu? How many pupils are there in your class?*

Järgnevalt esitavad küsimusi õpilased, kasutades vastava tüüpkonstruktsiooni tabelit. Kasutatakse õpiku illustratsioone lehekülgedelt 12, 19, 79 ning teisi sobivaid pilte.

Küsimuste esitamisel ajavormis *Present Continuous* on vaja kasutada näitlikkust. Esiteks sooritab õpetaja mõned tegevused, esitades nende kohta küsimusi ja andes vastuseid. Näiteks, minnes akna juurde, esitab ta küsimuse: *Where am I going?* ja vastab: *I am going to the window*. Järgnevalt, avades akna, esitab ta küsimuse: *What am I doing?* ja vastab: *I am opening the window*.

Leheküljel 91 on õpikus rida pilte, millede tegevuste kirjeldamisel tuleb kasutada aega *Present Continuous*. Nende kohta tuleb ka küsimusi esitada. (1. What is the boy doing? 2. What is the girl writing? 3. What are the children doing?)

Lisaks raamatu illustratsioonidele on õpetajal soovitatav kasutada veel teisi sobivaid pilte, millede kohta õpilased esitavad küsimusi ja vastavad neile.

Koos ajavormiga *Present Continuous* tuleb kinnistada ka konstruktsioon *there is, there are*. Näiteks, esitades küsimusi piltide kohta lk. 91, oleksid küsimused neljanda pildi kohta järgmised: *How many girls are there in the picture? There is only one girl. What is she doing? She is washing her hands* jne.

Õpetaja suudab vaid järjekindla ja püsiva tööga panna õpilasi küsimusi esitama. Kui ta seda saavutab, on ta juba palju ära teinud praktilise kõneoskuse arendamisel.

Tähtsat osa praktilise kõneoskuse arendamisel etendab ka tekstide jutustamine. V klassis hakkavad õpilased tekste jutustama II veerandi lõpul. Esialgul kujutab tekstide jutustamine endast lausete sõnasõnalist päheõppimist. Kui päheõppimine toimub teadlikult, omandab õpilane terve rea konstruktsioone, mida ta saab erinevas kontekstis kasutada. Näiteks, õppinud jutustama teksti «Our Family», saavad õpilased kasutada samu lausekonstruktsioone, rääkides oma perekonna liikmetest. Sama käib lugemispalade «My Friend and I», «We are Schoolchildren», «In the Morning» ja «Our Sportsmen» kohta.

Dialoogidena antud palad tuleb instseneerida («Where is Dick's ball», «In the Morning», «Skating and Skiing», «Tom and His Aunt», «In Spring»). Kui pala on hästi lugema õpitud ja sõnavara omandatud, laseb õpetaja dialoogi paaride viisi õppida. Need, kes dialoogi esimesena esitavad, peavad olema hästi ette valmistunud. Õpetaja töötab nendega eelnevalt, et nende ettekanne oleks elav ja ilmekas. Kui esimene ettekanne on elav ja ilmekas, õhustab see teisi õpilasi samuti esinema.

Dialoogilisi lugemispalu võib õpetaja lühendatud kujul 3. pöördes dikteerida. Õpilased kirjutavad etteütluse tahvlile, vead parandatakse ja dikteeritud teksti õpitakse järgmiseks tunniks jutustama.

Praktilist kõneoskust arendavad ka vestlused läbivõetud teemadel. Õpiku sõnavara võimaldab vestelda järgmistel teemadel: «At School», «At Home», «Our Garden», «Our Family», «Sports and Games», «Our Hostel», «Seasons», «Food and Meals» jne. Sellist vestlust on võimalik siis läbi viia, kui õpilased on õpetaja juhendamisel koostanud õpitud sõnavarast temaatilise sõnastiku, mis pidevalt täieneb. Vestlused vastaval teemal tulebki läbi viia selliselt, et kasutataks antud sõnastikku.

Kuna võõrkeelne kõneoskus ei seisne ainult kõne mõistmises ja kõnelemises, vaid ka tekstide lugemises ja nende mõistmises, tuleb juba IV veerandist alustada sünteetilist lugemist. Selleks sobivad jutukesed lehekülgedel 95—98. Õpilastelt nõutakse tekstide lugemist ja sisust arusaamist. Kord nädalas kontrollib õpetaja viie minuti jooksul, kuidas õpilased iseseisvalt loetud tekstist aru said, esitades

neile inglise keeles küsimusi, milledele õpilased vastavad eesti keeles.

Praktilise kõneoskuse arendamiseks võib mängida ka mitmesuguseid mängu. Mängus esinev võistlusmoment on heaks stiimuliks kogu klassi aktiivsele kaasatootamisele. V ja VI klasside õpilased mängivad meeleldi. Kui võõrkeel esineb tunniplaanis viimase tunnina, on õpilased sageli rahutud ega suuda kontsentreeruda. Sel juhul mõjub kümneminutiline mäng neile värskendavalt ja organiseerivalt.

Mängud, mis sobivad algastmel, võiksid olla järgmised:

1. Õpilased moodustavad vastava teemaga seotud lauseid (koolis, aias, sport jne.). Vastatakse ridade kaupa. Vigu märgitakse miinusega. Võidab see rida, kes sai kõige vähem miinuseid.

2. Tahvel jagatakse kolmeks. Tahvli juurde tuleb igast reast üks õpilane, keda vastav rida selleks volitab. Järgnevalt nimetab iga rida järgemööda sõnu vastava teema alalt. Tahvli juures seisvad õpilased kirjutavad tahvlile oma rea sõnad. Iga valesti hääldatud ja kirjutatud sõna toob reale miinuspunkti. Järgnevalt moodustab iga rida tahvilil olevate sõnadega ühe jaatava lause, ühe eitava lause, ühe üldküsimuse ja ühe eriküsimuse.

Mängu võidab see rida, kes sai kõige vähem miinuspunkte.

3. Õpilased kordavad üksteise järel jutustust teatud teemal, korrates kõiki lauseid algusest peale ja lisades ühe lause omalt poolt. Näiteks 1. õpilane ütleb: «I am a boy.» 2. õpil.: «I am a boy. I live in the country.» 3. õpil.: «I am a boy. I live in the country. My father and mother are collective farmers.» 4. õpil.: «I am a boy. I live in the country. My father and mother are collective farmers. We have a big garden. We have many apple-trees in our garden.»

Igast reast vaheldumisi täiendavad õpilased jutustust. Kui mõni õpilane teeb vea või jätab mõne sõna või lause vahele, saab see rida miinuspunkti. Võidab rida, kes sai kõige vähem miinuspunkte.

Seda mängu võib mängida ka tekstiga, mis oli antud jutustamiseks.

4. Õpetaja annab lause, kus puuduvad ajamäärus ja kohamäärus, õpilased täiendavad. Näiteks: — he goes —

(in the morning he goes to school), — h e c o m e s —
(after lessons he comes home).

See mäng viiakse samuti läbi ridadevahelise võistlusena.

5. Klassi ette kutsutakse õpilane, õpetaja annab talle lehekese, kuhu on märgitud sõna, mida tuleb teistel mõistatada. Klassile teatatakse, mis alalt mõistatav sõna on (majapidamise alalt, looma nimetus, kooliga seoses olev ese või tegevus, spordiga seoses olev mõiste jne.).

Igast reast esitatakse vaheldumisi küsimus: Is it a...? Küsimus peab olema esitatud ilma hääldusveata ning õige intonatsiooniga. Klassi ees seisev õpilane vastab: No, it is not või Yes, it is, kui mõistatati õigesti. See rida, kes mõistatas õigesti, saab plusspunkti.

Selle mängu juures saab ka pilte kasutada. Pildil valitakse mingi tuntud ese, mida klassil tuleb mõistatada.

KIRJALIKUD TÖÖD.

Igaks inglise keele tunniks tuleb õpilastel kirjutada üks kuni kaks harjutust. Õpetajale on jäetud vaba valik, missuguseid õpiku harjutustest lasta klassis suuliselt teha ja missugused kodus kirjalikult. Koduseks tööks ülesantavad harjutused peab eelnevalt klassis suuliselt läbi töötama.

Iga kahe nädala järel tuleb teha kontrolltöö, mille kestus on 15—20 minutit.

Algastmel koosnevad kontrolltööd ettevalmistatud etteütlustest, muundusharjutustest, küsimustele vastamisest (teksti kohta), küsimuste moodustamisest (antud lausetele).

Kui mõni teema on klassis hästi läbi töötatud, võib IV veerandil lasta kontrolltööna kirjutada klassis koostatud ja kodus ettevalmistatud kokkuvõtte («My Family», «My Day», «At School»).

V KLASSIS AKTIVISEERIMISELE KUULUVAD SÕNAD, SÕNAÜHENDID JA GRAMMATILISED KONSTRUKTSIOONID.

Õpetajal peab olema selge ülevaade, missuguseid sõnu, sõnaühendeid ja grammatilisi konstruktsioone tuleb tal V klassis eriti kinnistada ja aktiveerida.

Kõige efektiivsemaks sõnade kinnistamise võtteks on nende seostamine juba omandatud sõnadega vastava temaatika alalt.

Kui on juba kogunenud mõningaid sõnu vastava temaatika alalt, tuleb neid aeg-ajalt korrata, lisades juurde vahepeal omandatud sõnu.

Sõnade temaatilisel kordamisel ja kinnistamisel võib kasutada mitut võtet: 1) Õpetaja koostab lühikese jutukese. Ta jutustab seda paar korda, siis esitab küsimusi õpilastele. Vahelduseks võib lasta õpilasi vastastikku küsimusi esitada või teksti jutustada. 2) Õpetaja kasutab vastava temaatikaga pilti. Õpilased vastavad õpetaja küsimustele, esitavad küsimusi, jutustavad. 3) Õpetaja jutustab lausete kaupa eesti keeles, õpilased tõlgivad. 4) Õpetaja kuulutab välja ridadevahelise võistluse. Võitjaks tuleb see rida, kes teab kõige rohkem sõnu vastava teema alalt. Õpetaja peab silmas pidama, et sõnavara temaatilisel kordamisel ja kinnistamisel tuleb pidevalt kinnistada ka aktiveerimisele kuuluvaid grammatilisi vorme.

I VEERANDIL AKTIVISEERIMISELE KUULUVAD SÕNAD,
VÄLJENDID JA GRAMMATILINE MATERJAL.

Sõnavara.

Sõnavara, mis koosneb 75 sõnast, võiks temaatiliselt järgmiselt jaotada:

1. Kool: desk, pen, pencil, pencil-box, book, bag, school, map, flag, lamp, globe, English, lesson, bell, classroom.

Väljendid: at school, at the lesson, at six o'clock.

2. Kodu: bed, sofa, stove, box, clock, rose, man, home.

Väljendid: at home, it is six o'clock.

3. Toidunõud ja toiduained: plate, knife, dish, cup, pot, fish, cake.

4. Loomad: dog, cat, hen, pig, duck.

5. Liiklusvahendid: ship, bus, bike.

6. Isiklikud tarbeesemed: watch, brush.

7. Spordivarustus: tent.

8. Värvused: black, red, white.

9. Omadussõnad: big, good, thick, thin.

10. Eessõnalised konstruktsioonid eessõnadega *in, on*: in the pencil-box (tent, bag, bus, cup, pot, classroom); on the desk (ship, bed, plate, dish, sofa).

11. Arvud: one, five, six, nine, ten.

Grammatika.

1. Lihtlause: This is a book. That is a bag.
 2. Üldküsimus koos lühivastustega: Is it a pen? Yes, it is. Is it a red pencil? No, it is not.
Have you a tent? No, I have not. Has Uno a bike? Yes, he has.
 3. Eriküsimus küsivate sõnadega what ja where: What is this? It is a bike. Where is my bike? It is in the tent.
 4. Isikulised asesõnad: I, you, he, she, it, we, you, they.
 5. Omastav asesõna: my.
 6. Näitavad asesõnad: this, that.
 7. Tegusõna to be pööramine kõikides pööretes jaatavas, eitavas ja küsivas vormis.
 8. Tegusõna to have pööramine kõikides pööretes jaatavas ja küsivas vormis.
- Korrates ja kinnistades loomade nimesid, näitab õpetaja (või õpilane) klassile vastavaid pilte, esitades küsimuse: «What is this?»

Näiteks: Teacher: «What is this, Peter?»
Peter: «It is a dog.»
Teacher: «Have you a dog, Peter?»
Peter: «Yes, I have.»
Teacher: «Is the dog big?»
Peter: «No, it is not.»
Teacher: «Where is the dog?»
Peter: «It is at home.»

Eessõnaliste konstruktsioonide kordamiseks võib kasutada pilte lehekülgedelt 12 ja 19. Õpilased ütlevad, mida nad pildil näevad (I see a man and a bus. The man is in the bus jne.).

I veerandil väljendub õpilaste praktiline kõneoskus võimes vastata küsimustele ja esitada küsimusi, kasutades vastavaid tüüpkonstruktsioone (What is this? Is this a cat? Have you a cat? Where is the cat?).

Foneetika alal peavad õpilased omandama inglise häälikute artikulatsiooni ning algteadmised lause rõhust ja intonatsioonist.

Lugemisoskuse alal tuleb omandada eelkursuses läbivõetud lugemisreeglid nii, et neid osataks rakendada analoo-

gilistel juhtudel uute sõnade lugemisel. Õpitud teksti lugemine peab olema sorav.

Kirjutamisoskuse alal peavad õpilased suutma tarvitada inglispäraseid tähekujusid. Nad peavad oskama kirjutada etteütlusi, mis on koostatud õpitud sõnavarast ja grammatilistest konstruktsioonidest, ning moodustama küsivaid lauseid tegusõnadega *be* ja *have*.

II VEERANDIL AKTIVISEERIMISELE KUULUVAD SÕNAD, VÄLJENDID JA GRAMMATILINE MATERJAL.

II veerandil võetakse läbi õppetükid 2—7. Töö käigus tuleb uut sõnavara seostada eelmisel veerandil aktiivselt omandatud sõnavaraga. Uute grammatiliste konstruktsioonide kinnistamise kõrval tuleb pidevalt korrata juba omandatud grammatilisi konstruktsioone.

Sõnavara.

Temaatiliselt jaguneb II veerandi sõnavara (65 sõna) järgmiselt:

1. Kool: teacher, pupil, school, children, pioneer, friend, copy-book, exercise, blackboard, seat, go, come, take, write, read, open, shut, stand up, sit down, put, give.

Väljendid: go to school, come to school, X is absent, X is on duty.

2. Perekond: father, mother, sister, brother, uncle, boy, girl, child, family, name.

3. Maa: country, collective farmer, house, garden, tree, apple-tree, cow, live.

Väljendid: in the country.

4. Kodu: street, house, room, table, live.

Väljendid: I live in Factory Street.

5. Geograafilised nimed: the E. S. S. R., the U. S. S. R.

6. Liiklusvahendid: car.

7. Ajajaotus: year.

8. Sport: ball.

9. Arvud: two, three, four, seven, twelve, thirteen, first.

1. What is your uncle? How many children has he? How old is Ann? How old is Kai? What have they? What have they in the garden? Have they a cow and a pig? What has your uncle? Has he a bike?

Järgnevalt jutustavad õpilased õpetaja suunavate küsimuste abil.

Pärast 6. õppetüki sõnavara omandamist võib seda jutustada muudetud kujul; iga õpilane ütleb oma nime, vanuse ja aadressi.

My Family.

My name is X. I live in Vilde Street, in Tallinn. Tallinn is in the E. S. S. R. I am twelve years old. Our family is not big. I have a father, a mother and a brother. My father and mother are teachers. My brother's name is Tõnu. He is six years old. I have no sister.

Kui õpetaja on pala jutustanud, esitavad õpilased vastastikku küsimusi. Lõpuks vestleb iga õpilane oma perekonnast.

Pärast 7. õppetüki läbivõtmist võib iga õpilane rääkida oma koolist.

My School.

My school is in Gogol Street. It is a big house. I have many friends at school. We are pioneers. My best friend is Uno. He is a good pupil. We come to school at eight o'clock. At the English lesson we write and read English. We write exercises on the blackboard. Our English books and copy-books are on our desks. Our pens and pencils are in our pencil-boxes. I have one English book, but our teacher has many English books.

Lisaks eelmistele võtetele võib õpetaja seda a) emakeeles esitada, kusjuures õpilased tõlgivad seda lausete kaupa, b) õpetaja ütleb lause inglise keeles ning üks õpilane tõlgib selle emakeelde, teine õpilane aga tõlgib uuesti inglise keelde.

Kirjalike töödena kirjutavad õpilased etteütluste kõrval ka muundusharjutusi tegusõnadega *be* ja *have*, asendades ainsuse esimese pöörde teiste pööretega, jaatava vormi — küsiva ja eitavaga. Kirjutatakse ka lühikesi tõlkelauseid hästi kinnistatud sõnavarale. (Tõuse püsti! Võta oma raamat! Ava see (it)! Loe kolmandat õppetükki! Võta uus vihik! Pane see lauale! Pane pliiats pinalisse!) Pärast 7. õppetüki läbivõtmist kirjutatakse muundusharjutusi *Present Indef.* 3. pöörde kinnistamiseks.

Veerandi lõpul, kui läbivõetud materjal on temaatiliselt

korratud ja klassis vastavalt harjutatud ning kodus ette valmistatud, kirjutavad õpilased kontrolltöös kõigest sellest, mida nad oskavad enda kohta öelda.

Näiteks: Minu nimi on . . . Ma elan . . . Ma olen . . . aastat vana. Mul on isa ja ema. Mul on õde ja vend. Ma käin koolis. Ma olen pioneer. Mul on koolis palju sõpru. Inglise keele tunnis me loeme ja kirjutame inglise keelt.

Õigekirja kinnistamiseks võib mängida «sõnaahelat» (pen-no-open-not-take-English jne.).

II veerandil tuleb lausete tüüpkonstruktsioonide ja sõnavara kinnistamiseks kasutada asendustabeleid.

Näiteks: 1. My father	is (not)	a pioneer
Your uncle	am (not)	a teacher
I	are (not)	a pupil
You		a collective farmer
2. Is	the teacher	in the garden?
Are	that pioneer	at school?
	your friends	at home?
	your mother	at the lesson?
3. Have	you	an English book?
Has	your friends	a good watch?
	they	an old bike?
	he	a big dog?
	that girl	a new hat?
4. My friends	have	no English books
Your brother	has	no garden
My father		no bike
Our uncle		no car
5. The children	live	in a big house
My friends	lives	in Tallinn
I		in Harju Street
We		in the E. S. S. R.
My brother		in the U. S. S. R.
6. He	writes	home at five o'clock
My brother	reads	in the country
That girl	lives	English books
My father	comes	many English words
Your friend	knows	exercises

Tabel loetakse frontaalselt läbi, kusjuures lausete moodustamisel tuleb silmas pidada mitte üksnes aluse ja öeldise ühildumist, vaid ka lause sisu. Järgnevalt võtab õpetaja tabeli seinalt ära ja samad laused tõlgitakse emakeelest inglise keelde.

III VEERANDIL AKTIVISEERIMISELE KUULUVAD SÕNAD,
VÄLJENDID JA GRAMMATILINE MATERJAL.

III veerandil tuleb aktiivselt omandada umbes 95 sõna ja väljendit. I ja II veerandil omandatud sõnavara tuleb pidevalt korrata ja kinnistada ning seostada temaatiliselt III veerandi sõnavaraga.

Sõnavara.

III veerandil kuuluvad läbitöötamisele õppetükid 8—17. Temaatiliselt jaguneb sõnavara järgmiselt:

1. Kool: Estonian, Russian, class, song, word, know, see, meet, leave, do, learn, want, like, sing, speak, must, say.

Väljendid: do exercises, may I leave the room? after school (lesson), from school.

2. Kodu: door, window, sit, sleep, rest.

3. Linn: factory, factory-worker, work;

Väljendid: go to work at a factory, go on foot, go by bus.

4. Sugulased: aunt.

5. Aeg, aastaajad: week, day, morning, evening, winter, Sunday, Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday.

Väljendid: on Monday, in winter, in the morning, in the evening, it is winter.

6. Sport ja vaba aja veetmine: skate, ski; skating-rink; sports; skiing; skating; play, run.

Väljendid: go skating, go skiing, like skating, can you skate? skate at the skating-rink, I can (cannot) skate.

7. Toiduained ja söögiajad: milk, coffee, jam, bread, dinner, breakfast, drink, eat.

Väljendid: have breakfast, have dinner, after breakfast (dinner).

8. Hommikul: get up, brush one's teeth, wash one's face (hands, feet), dry one's face (hands, feet), comb one's hair, toothbrush.

9. Geograafilised nimed: England.

10. Omadussõnad: cold, bad, brown, every.

Väljendid: It is cold in winter.

11. Arvud: eleven, fifteen, fifth, hundred.

12. M ä ä r s õ n a d: then, there, well, too.
13. Eessõnalised konstruktsioonid eessõnadega *at, behind, from, into, with, near, far from:*
 at a factory (lesson), at school, at home
 after breakfast (dinner, school, work)
 behind the door (house, tree)
 near the schoolhouse (town, garden)
 far from the schoolhouse (town, garden)
 from school (work, the garden, the house)
 into the garden (room, classroom, box)
 with me (you, him, her, it, us, them).

Grammatika.

1. Üldküsimus abitegusõnaga *do*. Lühivastused:
 Do you speak Russian? Yes, I do. Does your sister speak English? No, she does not.

2. Eriküsimus küsivate sõnadega *where, when, what* ja abitegusõnaga *do*:

Where do you go in the morning? When does your father go to work? What do you do at school?

3. Ajavormi Present Indefinite jaatav, küsiv, eitav vorm kõikides pööretes: Peter comes home at two o'clock. Does Peter come home at two o'clock? Peter does not come home at two o'clock.

4. Modaaltegusõnad *can* ja *must*.

Jim can skate. Can you skate? No, I cannot. Uno must work every day. Must he work every day? Yes, he must.

5. Isikuliste asesõnade sihitise kääne: me, him, her, us, them.

Tõnu plays ball with me (him, her, us, them).

6. Omastavad asesõnad: his, her, their.

His friend is a good pupil. Aino takes her books and goes home. I like their garden.

Sõnavara kordamiseks ja temaatilise vestluse läbiviimiseks varieerib õpetaja õpiku õppetükke. Pärast 11. õppetüki läbivõtmist võib ainsuse 3. pöörde kinnistamiseks jutustada seda 3. pöördes. Pärast 16. õppetükki võib sama jutukest täiendada uute sõnadega.

At School.

Jaak lives in the E. S. S. R. He is an Estonian boy. He goes to school. He is in the fifth class. He goes to school on Monday, Tuesday,

Wednesday, Thursday, Friday and Saturday. He does not go to school on Sunday. He learns Estonian, Russian and English at school. He speaks Russian at the Russian lessons and English at the English lessons. He knows many Russian and English words. They have a big classroom. They have many desks in the classroom.

Their classroom has three windows and one door. After every lesson they must open the windows and leave the classroom. Jaak has many friends at school. He meets them there every day.

Pärast 11. õppetüki läbivõtmist võib selle sõnavara esitada järgnevalt:

My Father and Mother.

My father is a worker. My mother is a teacher. Father goes to work at a factory. His factory is far from our home. He goes there by bus. Mother's school is near our house. She goes there on foot.

In the morning they get up at six o'clock. They have breakfast with us. After breakfast they go to work. They come home at four o'clock. Then we have dinner. After dinner they rest.

We have a big garden. Father and mother like to work in the garden. In the evening they play ball with us.

Veerandi lõpul annavad õpilased ülevaate oma päevastest tegevusest.

My Day.

In the morning I get up at seven o'clock. I brush my teeth. I wash and dry my face and hands. Then I comb my hair. I have breakfast with my father and mother. My father and mother drink coffee. I drink milk and eat bread and jam. After breakfast I go to school. My schoolhouse is far from our house. I go to school by bus. I come to school at eight o'clock. We have six lessons every day. I come home at two o'clock. Then I have dinner. After dinner I rest. I sit on the sofa and read a book. Then I do my lessons. In the evening I play ball with my brothers. We play ball in the garden.

Vesteldes talvespordist, kasutatakse väljendeid õppetükist 15.

Sports.

It is winter. After school Jaak goes skating. He likes skating. He skates at the skating-rink every day. He meets many schoolfriends there. Every Sunday he goes skiing with his friends. His sister Anu can skate, but she cannot ski. She has no skis. Ann likes sports. She can play ball well.

Kohaeesõnu *in, into, out of, on, near, far from, behind* võib korrata selliselt, et kasutatakse kaht eset, näit. karpi ja pliiatsit. Õpetaja asetab pliiatsi karpi ja küsib: «Where is the pencil?» Õpilane vastab: «It is in the box.» Õpetaja «Take the pencil out of the box and put it on the box.» Korraldus täidetakse. «Where is the pencil now?» Vastus: «It is on the box.» Järgneb korraldus: «Put the pencil

behind the box.» Küsimus: «Where is the pencil now?» Vastus: «It is behind the box.» Järgnevad korraldused: «Put it far from the box. Put it near the box. Put it into the box.» Õpilane täidab korraldused, klass määrab pliiatsi asukoha.

Vastandamise mäng. Õpilastele antakse korrata kõik õpitud omadussõnad. Järgmisel tunnil mängitakse vastandamise mängu. Õpetaja ütleb lühikese lause, õpilane kordab seda lauset, tarvitades vastandliku tähendusega omadussõna. Tom is a good boy — Tom is a bad boy. His hat is new. His hat is old. This book is thin. This book is thick. Võib vastandada ka erinevast soost isikuid: My father is a teacher. My mother is a teacher. This boy learns well. This girl learns well.

Vestlusteemade läbitöötamisel võib küsimused tahvlile dikteerida. Õpilased vastavad neile klassis suuliselt. Koduseks ülesandeks jääb antud küsimuste järgi jutustamine vastaval teemal.

Lausete moodustamise harjutamiseks on häid harjutusi õpiku lehekülgedel 118, 119 ja 120. On soovitatav igas tunnis teha frontaalselt üks selline harjutus.

IV VEERANDIL AKTIVISEERIMISELE KUULUVAD SÕNAD, VALJENDID JA GRAMMATILINE MATERJAL.

IV veerandil tuleb läbi võtta õppetükid 18—23 ning läbi lugeda sünteetiliseks lugemiseks määratud lugemispalad lehekülgedel 95—98. Ühtlasi tuleb temaatiliselt korrata terve õppeaasta aktiivne sõnavara.

Sõnavara.

- IV veerandil tuleb aktiivselt omandada umbes 40 sõna.
1. Kool: ink, wall, picture, hostel.
Väljendid: in the picture, at the hostel.
 2. Maal: flower, flower-bed, plant, grass, hay.
 3. Töö ja tegevus: help, peel potatoes, bring firewood, bring water, lay the table, make hay, plant trees, make flower-beds, work in the garden.
 4. Sport ja vaba aja veetmine: chess, sportsman, football, jump, skier, skater, match.

5. Aastaajad, loodusnähtused: spring, summer, sun, shine.
6. Kodu: kitchen, chair.
7. Omadussõnad: Soviet, green, blue, warm.
8. Arvud: twenty, thirty, forty, fifty, eighty.

Grammatika.

1. Ajavormi *Present Continuous* jaatav, küsiv, eitav vorm:

I am working. Are you working? I am not working.

2. Üldküsimus ajas *Present Continuous* ja lühivastused:

Are you reading an English book? Yes, I am.

Are you going home? No, I am not. I am going to school.

3. Lausekonstruktsioonid sõnadega *there is, there are* (jaatav, küsiv, eitav vorm):

There is a book on the table. Is there a book on the table?

There is no book on the table.

4. Eriküsimus küsiva sõnaga *whom*, abitegusõnaga *do*:

Whom do you see in the picture?

Eriküsimuse kordamisel peab silmas pidama, et õpilased oleksid kindlasti omandanud kõik õpitud küsivad sõnad (what, where, when, how).

Present Continuous ja *there is* konstruktsiooni kordamisel on soovitatav kasutada temaatilisi pilte (hommikune ülestõusmine ja riietumine, hommikueine, kool, talvesport, vanemate abistamine jne.).

Õpilased ei vasta mitte üksnes õpetaja küsimustele ja ei jutusta, vaid esitavad ka ise küsimusi.

Enne õppeaasta lõppu peab jätma kaks nädalat sõnavara temaatiliseks kordamiseks. Õpetaja peab küsimustesse ja vastustesse põimima õpitud grammatilised konstruktsioonid. Eriti palju tuleb harjutada küsimuste esitamist.

Vestlusteemade käsitlemisel tuleb kasutada vaheldumisi nii 1. kui ka 3. pööret. Toome selle kohta mõningaid näiteid.

In the Country.

a) Uno lives in the country. His father and mother are collective farmers. The schoolhouse is far from his home. In winter he lives at the hostel. He goes home on Saturday evening and comes back to the hostel on Monday morning.

b) Uno works and sleeps in a big room. It has three windows and two doors. There are six beds, six chairs and two big tables in this room. Six boys live there.

c) In the morning Uno gets up at 7 o'clock. He brushes his teeth, washes his hands and face and combs his hair. Then he has breakfast with his friends. He drinks milk and eats bread and jam.

d) At eight o'clock Uno and his friends go to their classroom. It is a big room. There are fifteen desks in the classroom. There is a blackboard, a map and two pictures on the walls. They have six lessons every day.

e) After school the children have dinner. They eat fish and potatoes and drink milk. After dinner they rest in their room. They play chess or read books. At four o'clock they take out their books and do their lessons.

f) At six o'clock they go skating or skiing. Uno is a good skater and skier.

In spring they play football. They jump and run. They are good sportsmen. They like sports.

In Spring.

It is spring. It is warm. The grass is green. The spring flowers are blue and yellow. My brothers and I are working in the garden. I am making a flower-bed. The boys are planting an apple-tree. The sun is shining. The birds are singing. We are singing, too. In summer there are many red and white roses in our garden.

Working in the Country.

It is summer. The children are in the country. It is one o'clock. Aunt Linda is working in the kitchen. The children are helping her. Anu is peeling potatoes. Mari is laying the table. She is putting cups and plates on the table. Aino is making a cake. Jaak is bringing firewood into the kitchen and Tõnu is bringing water. Uncle Peter and Ülo are not at home. They are making hay.

Küsimuste esitamisel peab saavutama, et õpilased vastaksid küsimustele kahe-kolme lausega. See on heaks eel-töök iseseisvale jutustamisele. Alljärgnevalt mõningaid näiteid.

What are the children doing in the kitchen? Anu is peeling potatoes. Mari is laying the table. Aino is making a cake. What are the boys doing? Jaak is bringing firewood into the kitchen.

Ülalpool esitatud jutukesed on toodud näitena, kuidas korjata õpitud sõnavara temaatiliselt.

Mäng ja laul on tunnis meeldivaks vahelduseks ning

ühtlasi heaks keelematerjali kinnistavaks vahendiks. Kordamistundides tuleb 8—10 minutit pühendada nii laulule kui ka mängule.

Sõnavara kiireks kordamiseks sobib «Kes on viimane». Seoses mõningate teemadega (kool, sport, perekond) on õpilased korranud vastavat sõnavara. Raamatud ja sõnavihikud on suletud. Alates 1. reast nimetavad õpilased üksteise järel (ilma et õpetaja nende nimesid nimetaks) ühekaupa sõnu vastava teema alalt. Tempo peab olema kiire. Kui keegi vastavat sõna kohe ei ütle ja tekib paus, langeb see õpilane mängust välja. Mängust langevad välja ka need, kes kordavad juba kord öeldud sõna, või kes teevad vea. Kui kõik read on oma sõnad öelnud, siis võistlevad omavahel need, kes välja ei langenud. Viimane õpilane tuleb võitjaks ja saab hinde «5». Väljalangenute arv on tavaliselt kaunis suur. Kuna aga terve klass huviga mängu jälgib ja kaasa elab, kinnistuvad neil sõnad paremini kui tavalise sõnadekontrolli ajal.

Ülalpool antud metoodilistes juhendites on eriti rõhutatud suuliste harjutuste osatähtsust, sest sõnavara ja grammatiliste konstruktsioonide aktiveerimine toimub rohkearvuliste süstematiseeritud suuliste harjutuste kaudu, mis soodustavad püsivate seoste tekkimist ajukoos.

Vastavalt I. P. Pavlovi õpetusele välisärrituste stereotüüpsusest, tuleb harjutusi nii koostada, et neis esineksid võimalikult sageli need sõnaühendid ja grammatilised konstruktsioonid, mida on vaja antud etapil aktiveerida.

JUHENDEID TÖÖKS VI KLASSI ÕPIKUGA

ÕPIKU STRUKTUUR.

Inglise keele õpik VI klassile on V klassi õpiku orgaaniliseks jätkuks ning V klassis omandatud sõnavara ja grammatika-alased teadmised on samaaegselt aluseks, millele tuginevad VI klassis omandatavad teadmised. VI klassi inglise keele õpetajal on tingimata vaja V klassi õpikut põhjalikult tunda. Oleks loomulik, et õpetaja, kes VI klassis inglise keelt õpetab, seda sama ainet eelmisel aastal ka V klassis õpetas ning seetõttu V klassi õpikut ja õpilaste teadmisi tõesti hästi tunneb.

VI klassi inglise keele õpik sisaldab ligikaudu 350 uut sõna. Grammatika-alastest küsimustest suurenevad õpilaste teadmised vastavalt programmile: õpitakse tundma ajavorme *Future Indefinite*, *Past Indefinite* ja *Past Continuous* ning modaalseid tegusõnu, laienevad teadmised artiklite tarvitamise, samuti nimisõna mitmuse moodustamise erijuhtude kohta, õpitakse kasutama küsivaid, näitavaid ning umbmääraseid asesõnu jne.

Enne kui õpiku materjale jaotada õppeveerandite, nädalate ja üksikute tundide järgi, tuleb õpikuga loomulikult võimalikult suure põhjalikkusega tutvuda.

VI klassi inglise keele õpik koosneb 29 õppetükist, millede juurde kuuluvad vastavad harjutused, arvult 6—8 iga õppetüki kohta. Esimene harjutus on alati kas hääldamis- või lugemisharjutus, mida näitab ka vastav käsklus: *Read*. Seega on kõigile arusaadav, et see harjutus tehakse ainult suuliselt. Teistel harjutustel puudub enamasti märkus, kas seda teha suuliselt või kirjalikult. Siin tuleb õpetajal endal otsustada. On otstarbekas kergemad harjutused, nagu seda on enamasti lünkade täitmine, muundusharjutused, lausete lõpetamine, küsimustele vastamine jne. teha suuliselt. Tõlkeharjutused aga ning raskemad gram-

matilised harjutused, mis vajavad pikemat süvenemist ning mõtlemist (nagu näiteks küsimuste moodustamine ja õige ajavormi valimine, mõnikord aga ka lünkade täitmine ja muundusharjutused) on otstarbekam kirjalikult teha. On normaalne, et vähemalt 2—3 iga õppetüki juurde kuuluvaist harjutusist tehakse suuliselt. Täpseid juhiseid ei ole selle kohta võimalik anda, igal õpetajal tuleb sõltuvalt olukorrast see küsimus ise lahendada.

Peaaegu iga õppetüki juurde kuulub ka mõni grammatika-alane küsimus. Õpikus on see pealkirjaga *Grammar* vahetult teksti järel antud. Enamasti sisaldab aga juba lugemispala neid grammatilisi vorme, ning sel juhul tuleb õpilasi grammatikaga e n n e teksti käsitlemist tutvustada. Peale selle leidub õpiku lõpul veel eri lisa pealkirjaga «Grammatika», kus grammatika-alaseid küsimusi käsitletakse süstemaatiliselt sõnaliikide järgi. Seal antud lühikesi reegleid on õpilastel hea tundmaõpitud grammatiliste nähtuste süstematiseerimisel ja kordamisel kasutada. Endastmõistetavalt tuleb õpetajal õpilastele vajalik koht raamatust kätte juhatada. Õpiku lõpus leidub ka rida grammatilisi tabeleid.

Grammatika osale järgneb õpikus veel valik harjutusi pealkirja all «Kordamisharjutused». Need harjutused on rühmitatud õppepalade järgi ning nad haaravad märgitud õppetükkide ulatuses esinenud grammatikat ja sõnavara. Antud harjutusi on sobiv kasutada õpitud materjali kordamisel, kuid neid võib tarvitada ka jooksva töö korras mõne küsimuse süvendamisel.

Peale kordamisharjutuste leidub õpikus veel rühm lisaharjutusi puht sõnavara kinnistamiseks. Osa nendest on varustatud piltidega, osa taotleb õige häälduse kinnistamist riimide leidmise näol, osa kinnistab sõnade tähendust ja ortograafiat. Samu eesmäärke taotleavad ka ristsõnamõistatused ja sõnaruudud. Neid materjale on võimalik kasutada nii inglise keele tunnis kui ka klassivälise tööna mängu kujul.

Õpiku lisamaterjalide hulgas on veel kolmas grupp harjutusi — hääldamis- ja lugemisharjutused. Need on rühmitatud häälikute järgi — enne vokaalhäälikud, siis konsonanhäälikud, kuid sisaldavad muidugi väga mitmesuguseid hääldamisraskusi. Õpetajad leiavad siit lisaks igas õppetükis antud harjutusele õpilaste hääldamise treenimiseks küllaldaselt tänuväärt materjali.

Ka klassiväliseks lugemiseks vajalikud tekstid on õpikus olemas. Pealkirja all «Lisalektüür» leiame õppetükide järel rea tekste, mis ongi mõeldud õpilastele iseseisvaks koduseks lugemiseks.

VI klassi inglise keele õpik on varustatud kahekordse sõnastikuga — inglise-eesti sõnastikuga õppepalade järgi ning inglise-eesti sõnastikuga tähestikulises järjekorras. Viimane nendest sisaldab ka V klassi õpikus esinenud sõnad, seega kõik sõnad, mis õpilased üldse on õppinud.

Õpikus leiduvad ka mõned ingliskeelsed laulud koos nootidega. V klassi õpikus antud laulud moodustavad omaette õppetükid, VI klassi õpikus on laulud õpiku lisa osas ning õpetaja võib neid oma äranägemise järgi mistahes ajal õpetada.

VI klassi inglise keele õpik on mahult ulatuslik, tekstid üsna pikad ning eriti rohkesti leidub harjutusi nii suuliseks kui kirjalikuks täitmiseks. Õpiku materjale ei ole jaotatud ei poolaastate ega õppeveerandite järgi; õpetajale on selles jäetud täiesti vabad käed. Teatud määral on orientiiriks õppetükkide sisu. Sellepärast võibki ütelda, et esimesel õppeveerandil tuleks käsitleda vähemalt 8 või 9 õppetükki, kuna 9. õppetükk kannab pealkirja «Long Live the Seventh of November». Esimese õppepoolaasta lõpuks peaks aga jõudma läbi töötada 15 õppetükki.

Kolmandal, kõige pikemal õppeveerandil tuleksid käsitlemisele õppetükid 16—24 ning viimaseks õppeveerandiks jääksid õppetükid alates 25. kuni õpiku lõpuni. Paar nädalat viimasest õppeveerandist on tingimata vaja kordamisele pühendada.

Õpiku tekstid on väga erineva pikkusega ning sellepärast ei kulu nende käsitlemiseks mitte võrdselt aega. Ka ei ole grammatiline materjal ning õppetüki juurde kuuluvad harjutused võrdse ulatuse ning raskusega. Nii kulub mõne õppetüki käsitlemiseks ainult 2 tundi, kuid on ka selliseid õppetükke, mille omandamiseks läheb 4—5 tundi.

ÕPIKU KASUTAMINE.

VI klassi õpilased, olles inglise keelt õppinud ainult ühe aasta, on suvevaheaja jooksul õpitust tõenäoliselt üsna palju unustanud. Kolm nädalatundi V klassis ei andnud

küllaldaselt võimalusi omandatud teadmiste automatiseerimiseks. V klassis omandatud sõnavara, grammatika-alaseid teadmisi ja väljendusoskust tuleb korrata ja süvendada. V klassis omandatud teadmised taastuvad suurelt osalt muidugi ka seoses uue materjali õppimisega, kuid kõik varemõpitu on uuele materjalile siiski peamiselt baasiks.

Esmajoones ilmnevad puudujäägid ja kitsaskohad hääldamises ning nende likvideerimiseks tuleb kohe tööd alustada. Teatavasti on VI klassi õpikus iga õppepala järel antud hääldamis- või lugemisharjutus, kuid sobiv aeg selle lugemiseks on alles pärast teksti tundmaõppimist, sest harjutus sisaldab tavaliselt lugemispalas uutena esinevaid sõnu. Teisteks tundideks tuleb õpetajal endal valida materjal ja koostada hääldamisharjutused, mis peaksid süstemaatiliselt kordama kõiki raskusi tekitavaid häälikuid. Soovitav on ka need harjutused koostada parajasti käsitletava lugemispala sõnavara baasil. Õppeaasta algul on hääldamisharjutus vajalik igas inglise keele tunnis, hiljem vähemalt ületunniti.

Alustades esimest inglise keele tundi VI klassis, on loomulik seda teha vestlusega, mis algab (nagu tunnis ikka) korrapidajast, puudujaist jne., mille järel minnakse üle tunni teema juurde, milleks on järgarv. *J ä r g a r v* on uus grammatiline küsimus, mis on seotud esimese lugemispalaga. Lähtudes põhiarvudest, tutvustatakse õpilastele enne reeglipäraselt, s. o. sufiksiga *-th* moodustatavaid järgarve, siis ka teisi. Esimeseks tunniks piisab järgarvudest 1.—10. Tund võiks kulgeda järgmiselt.

Õpetaja: Good morning!

Õpilane: Good morning!

Õpetaja: Who is on duty to-day?

Õpilane: I am.

Õpetaja: Who is absent?

Õpilane: Nobody is absent to-day.

Õpetaja: Let us revise the numerals. Count from 1—20.

What is the English for 30, 40, 50? (Õpilased vastavad — üks loendab 1—10, teine 11—20, kolmas vastab kümned.)

Õpetaja: How many pupils are there in your class?

Õpilane: There are 35.

Õpetaja: How many boys are there?

Õpilane: There are 13.

Õpetaja: And how many girls?

Õpilane: There are 22 girls in our class.

Õpetaja: (näitab inglise keele õpikut) This is your English book for the sixth class. Now you are in the sixth class. In the seventh class the pupils have no English lessons; in the fourth class the pupils do not learn English. Say in chorus: the fourth, the sixth, the seventh. (Õpilased kordavad kooris.)

Õpetaja kirjutab tahvlile:

four	—	the fourth
six	—	the sixth
seven	—	the seventh
ten	—	the tenth

Esitatud näidete põhjal on õpilased suutelised ise järgarvu moodustamise reeglit välja tooma.

Edasi tutvustab õpetaja õpilastele neid järgarve, millede tuletamine on ebareeglipärane või millede häälduses ning ortograafias esineb erisusi. Õpetaja näitab õpilastele kolme pliiatsit ja ütleb: I have three pencils. The first pencil is red, the second pencil is green and the third pencil is black. The first pencil, the second pencil, the third pencil. What is the Estonian for the first, the second, the third? (Õpilased tõlgivad: esimene, teine, kolmas.) Repeat in chorus, the first, the second, the third! Klass kordab sõnu mitu korda kooris ning õpetaja kirjutab tahvlile järgarvud, juhtides allakriipsutustega tähelepanu erivormidele ja ortograafiaale:

one	—	the first	five	—	the fifth
two	—	the second	eight	—	the eighth
three	—	the third	nine	—	the ninth

Nüüd loeb õpetaja kõik järgarvud ette, õpilased kordavad kooris. Õpilased kirjutavad järgarvud harjutuste vihkuisse koos vajalike allakriipsutustega.

Edasi tutvustab õpetaja õpilastele esimese õppetüki esimeses pooles esinevaid uusi sõnu. Jutustuse käigus kirjutab ta uued sõnad tahvlile. Õpetaja räägib: The summer holidays are over now. We are at school. We are in the sixth class. We come to school in the morning. We are here before eight o'clock. At eight the bell rings. The first lesson begins at eight.

Järgneb sõnade ja teksti läbitöötamine ning koduse ülesande andmine. Lisaks teksti lugemisele saavad õpila-

sed järgmiseks tunniks ülesande jutustada oma klassist ning suuliselt vastamiseks valmistada harjutused nr. 2 ja nr. 3.

Järgmisel tunnil käsitletakse teksti teist poolt ning järgarve alates 11-ndast. Koduseks ülesandeks on lugeda kogu tekst, teha kirjalikult harjutus nr. 5, mis loetakse klassis eelnevalt läbi koos *be* ja *have* kordamisega, ning suuliselt veel harjutus nr. 4.

Kolmandal tunnil jutustatakse kogu tekst, kohandatult oma koolile ja klassile, ning tehakse kodus kirjalikult harjutused nr. 6 ja nr. 7.

Taoliselt tuleb käsitleda ka õppetükki nr. 2 («After School»), kusjuures harjutused nr. 4, nr. 6 ja nr. 7 tehakse kirjalikult, ülejäänud aga kõik suuliselt. Tuleb meeles pidada, et ka selle teksti juures on vajalik grammatika käsitlemine *e n n e* lugemist. Kõige sobivam lähtepunkt eessõnalise omastava käsitlemiseks on varemõpitud omastava vorm, mis moodustatakse 's abil. Teksti on soovitatav lugeda jaotatud osadega ning tingimata täita ka harjutus 8 — jutustada oma pinginaabrist ja kooli raamatukogust.

Kolmas õppetükk koosneb piltide seeriast ning on mõeldud oleviku kestva vormi kordamiseks. Enne õppetüki käsitlemist on vajalik veel kord verbi *be* kordamine koos kestva vormi moodustamise ning tarvitamisega. Grammatika — umbmäärane ja määrav artikkel — võib käsitlemisele tulla ka pärast õppepala tekstiosa käsitlemist. Pala juurde kuuluvad harjutused haaravad just äsjakorratud ja õpitud grammatilisi nähtusi; suuliselt võiks peale lugemisharjutuse (nr. 1) teha veel harjutused nr. 2 ja 6, ülejäänud on sobivamad kirjalikuks täitmiseks.

Neljas ja viies lugemispala on sisult põnevad ning nende käsitlemisel tuleb õpetajail püüda teksti võimalikult elavalt õpilastele jutustada, kasutades tundmata sõnade esitamiseks portatiivset tahvlit. Väga vajalik oleks ka pilt põlevast metsast, majast metsa ääres ning tule eest põgenevatest loomadest ja inimestest. Kui ei leidu vastavat trükipilti, siis võiks selle õpilaste abiga joonistada või värviliste kriitide ja aplikatsioonide abil tahvlile kujundada. Tekst pakub õpilaste huvi äratamiseks häid võimalusi, mida tingimata ära tuleb kasutada. Õpilased õpivad teksti lugema ja ka jutustama.

Grammatiline materjal, mis on antud neljanda õppetüki raames, on õpilastele õigupoolest tuntud (V klassis õpiti sõnade järjekorda lauses).

Õpilased on suutelised ise lauseid moodustama, kuid alati ei paiguta nad sõnu ritta teadlikult, vaid vaistlikult. Õpikus antud näidiste põhjal on hea korrata lauseliikmete järjekorda. Seoses sellega tuleb meenutada ka k ü s i - m u s t e m o o d u s t a m i s t — üldküsimumust, sihitisele ning määrustele suunatud eriküsimumusi, abiverbi *do* kasutamist ning juhtumeid, kus abiverb *do* ei esine. Seda kõike on vaja meenutada VI klassis järk-järgult, esimestest tundidest alates. Senini esinenud iga liiki küsimuste kordamine on eriti sellepärast vajalik, et viiendas õppetükis käsitletakse alusele suunatud küsimusi, milliseid õpilased senini üldse ei ole õppinud ega teadlikult kasutanud (mõned *who* küsimused on neil siiski esinenud). Alusele suunatud küsimused on ju iseenesest üks lihtsamaid; tuleb hästi meeles pidada, et alusele suunatud küsimuses on sõnade järjekord sama mis jutustavas lauses ning et tegusõna on alati ainsuse 3. pöördes. Kindlasti on vaja üsna palju harjutada lühivastuste andmist nendele küsimustele. Õpetajail on sageli kombeks ka üldküsimumustele lasta täisvastustega vastata, et õpilased rohkem kõnelda saaksid. Nii võib ikka ja jälle kuulda näiteks järgmist vestlust:

Does Mike take the box?

Yes, Mike takes the box. (Yes, he does asemel).

On aga tingimata vajalik, et õpilased harjuksid tarvitama inglise keelele iseloomulikke keelendeid.

Ka alusele suunatud küsimuste puhul tuleb õpilasi harjutada vastama nii nagu õpikus antud näited viienda õppetüki juures ning ka õpiku grammatika osas seda näitavad.

Näiteks:

Who reads well? Ants and Aino do.

What stands at the window? A table does.

Who is writing an exercise? I am.

Õpilased tunnevad nüüd väga mitmesuguseid küsimuste liike. Tegeldes parajasti mistahes grammatika osaga, ei või küsimuste moodustamist ja nendele vastamist kunagi

sööti jätta. Kui õpetaja õigesti töötab, siis ei saagi seda juhtuda, sest *vestluses* on niikuinii alati küsimuste ja vastustega tegemist. V klassis on õpilaste teadmised inglise keele grammatikast väga piiratud, ka ei ole V klassi õpilased veel suutelised kuigi suurel määral abstraktsetest mõistetest ning grammatilistest üldistustest aru saama. VI klassis on õpilased mõnevõrra rohkem arenenud, ka tunnevad nad nüüd emakeele grammatikat juba põhjalikumalt ning saavad aru, mis on «be» ja «have» vormid, mis on abitegusõnad «do», «shall», «will», «can», «must» ja «may». Näidete varal peaksid õpilased ise jõudma üldistuseeni, et *be* ning *have* ja abiverbide *shall*, *will*, *can*, *must* ja *may* esinemisel ei tarvitata küsivas lauses abiverbi *do*. Muidugi toimub tutvumine kõigi mainitud verbidega järk-järgult, vastavalt sellele, kuidas need õpikuis esinevad. Kuuendas õppetükis esinevadki juba *shall*, *will* ning seitsmendas õppetükis ka tuleviku küsiv vorm. Hea ülevaate kõigist küsimuste liikidest annab õpiku lisas XI tabel A, B ja C. Raamatus antud tabel terviklikul kujul pole õpilastele arusaadav. Õpetajal tuleb sellest valida vajalik osa või kujundada ise mõne lause kohta skeem kõigi esinenud küsimusliikide moodustamiseks. Olles jõudnud näiteks viienda õppetükini, võiks küsimuste moodustamise kordamiseks ja süvendamiseks kujundada järgmise skeemi:

?	0	I	II	III	IV	
		Alus	Õeldis	Sihitis	Kohamäärus	Ajamäärus
		We	read	books	at home	after school
	Do	we	read	books	at home	after school?
What	do	we	read	—	at home	after school?
Where	do	we	read	books	—	after school?
When	do	we	read	books	at home?	—
		Who	reads	books	at home	after school?

Esimesele, s. o. üldküsimusele anname vastuse — Yes, we do. Kolmandale, neljandale ja viiendale eriküsimusele

tuleb anda täisvastus — *We read books at home after school*. Viimasele, s. o. alusele suunatud küsimusele anname lühivastuse — *We do*.

Taolise tabeli ajavormi *Future Indefinite* kohta leiame õpikus üheksanda õppetüki järel, *Past Indefinite* kohta viieteistkümnenda õppetüki järel. Peamine on asjaolu, et õpilastele saaksid selgeks küsimuste moodustamise põhimõtted — sõnade järjekord küsivas lauses ja abiverbi kasutamine või mittekasutamine. Nagu kogemused näitavad, osutub õpilastele kõige raskemaks küsimuste moodustamine ajavormide *Present Indefinite* ja *Past Indefinite* kohta. Rohke harjutamine aitab aga ka selle raskuse võita. Mõtlen siin peamiselt suulist harjutamist inglise keele tunnis toimuva vestluse näol. Muidugi tuleb teha ka kirjalikke harjutusi — õpikus leidub neid piisavalt. Ka peaks klassi seinal rippuma skeeme küsimuste tüüpkonstruktsioonidega.

Kuues õppetükk sisaldab uue grammatilise materjalina *Future Indefinite* jaatava vormi, mida õpilastele tuleb tutvustada enne lugemispala juurde asumist. Lähtepunktiks tuleb võtta olevik, selgitades abiverbide *shall* ja *will* ülesannet lauses. Mis puutub tekstisse, siis sobib see kohandamiseks ja jutustamiseks iga õpilase kohta, samuti on jutustamisel — vastavalt konkreetsetele tingimustele — (kuupäev, kool, kellega võisteldakse jne.) vaja muuta sisu.

Seitsmes ja kaheksas õppetükk annavad suhteliselt palju teksti, kuid see tekst on sisult huvitav ning ei sisalda mitte eriti palju uusi sõnu. Kuna õpilastel tuleb teksti ka jutustama õppida, siis on loomulik, et õpetaja selle õpilastele uue aine esitamisel ette jutustab. Mis puutub uute sõnade esitamisesse, siis võib seda teha väga mitmel viisil. Näiteks võib õpetaja anda uued sõnad jutustuse käigus, tutvustades sõnu enne suuliselt, harjutades õpilasi kuulmise järgi nii sisust aru saama kui ka uute sõnade hääldust omandama. Õpetaja jutustus võib olla pikem ja rohkemasõnaline kui raamatu tekst, kuid on võimalik ka vastupidine — see võib olla lühem kui raamatus, ainult sisu kokkuvõtte. Kaheksanda õppetüki teksti esimest poolt võiks näiteks järgmiselt edasi anda, lastes õpilastel vajaduse korral mõned laused ka eesti keelde tõlkida. Õpetaja kirjutab tahvlile «*Flowers in Winter*» ja alustab: *To-day we shall hear a story — «Flowers in Winter». It is about*

a poor girl. Her name is Tilda. She has no father and no mother. Tilda lives in the country. She works for a rich farmer. The farmer has a big house and many cows. Tilda must sweep the floors and **milk** the cows. Translate this sentence! (Õpilased tõlgivad viimase lause eesti keelde.) She must bring water and firewood to the kitchen and wash the **clothes**. **Clothes** — riided. Clothes — say it in chorus — clothes. (Õpilased kordavad mitu korda sõna *clothes*. Õpetaja kirjutab sõna tahvlile ja õpilased sõnavihikuisse.) Translate the sentence: *Ma pesen oma riideid* into English... The rich farmer has a **daughter**. Daughter — tütar. Daughter — let us pronounce it in chorus: daughter. (Õpilased kordavad sõna *daughter* mitu korda kooris.) Translate the sentence: *The rich farmer has a daughter* into Estonian. (Õpilased tõlgivad.) *Mu emal on kaks tütart* — translate it into English! (Õpetaja kirjutab sõna tahvlile, õpilased vihikuisse.) The farmer's daughter does not like Tilda. She does not work, but Tilda must work. She must work **hard** all day. She must do hard work. **Hard** — kõvasti; **hard work** — raske töö. The stone is **hard** — kivi on kõva. Let us say in chorus: **hard**. (Õpetaja kirjutab sõna tahvlile.) The farmer's daughter often beats poor Tilda. One cold day in **January** she calls Tilda to her room. Repeat the word «January» in chorus! (Õpetaja kirjutab sõna tahvlile.) Translate the word into Estonian! (Õpilased tõlgivad.) The farmer's daughter says to Tilda, «I want some **pretty** flowers. Go to the forest and bring me some pretty flowers.» **Pretty** — ilus. Let us pronounce it all together! Translate the sentence *Bring me some pretty flowers*. (Õpilased tõlgivad. Õpetaja kirjutab sõna tahvlile.)

Olles uued sõnad sel viisil õpilastele arusaadavaks teinud, loeb õpetaja need tahvlilt veel kord ette, lastes õpilastel iga sõna kooris ja üksikult korrata. Avatakse raamatud, õpetaja loeb teksti ette, seejärel loevad õpilased. Tõlkimine ei ole vajalik. Kinnistamiseks võib moodustada lauseid uute sõnadega, lasta lauseid tõlkida emakeelest inglise keelde või esitada klassile küsimusi. Kinnistamine toimub lahtiste raamatutega.

Seitsmenda õppetüki teise poole käsitlemine võib toimuda samal viisil kui esimese poole käsitleminegi — õpetaja jutustab teksti ja annab sõnad jutustuse käigus. Grammatika — *Future Indefinite* eitava ja küsiva vormi

käsitlemine — eelnegu tekstile, kusjuures lähtepunktiks on jaatav vorm.

Kaheksas õppetükk, olles eelmise järg, sisaldab suhteliselt vähe uusi sõnu. Et lugu oleks õpilastele põnevam ja nad seda katkestamatult saaksid kuulata, võiks uute sõnade esitamisel kasutada portatiivset tahvlit, kuhu ingliskeelsed sõnad koos transkriptsiooni ja tähendusega varem valmis on kirjutatud. Kuude nimetused *February*, *March* ja *April* on õpilastele juba varem tuntud kuupäevade kirjutamisest eelmisel aastal, ning sarnasuse tõttu emakeelega tuntakse kõnekeelest kindlasti ka sõna «thank». Kas neid on vaja kirjutada või mitte, seda otsustagu iga õpetaja ise. Kuna kaheksandas õppetükis ei esine uut grammatika-alast probleemi ning tundmata sõnade arv tekstis on õigupoolest ainult 6, siis võiks kogu teksti ühes tunnis käsitleda. Asudes teksti käsitlemisele, käsib õpetaja raamatud ja vihikud sulgeda, riputab tahvli üles ja hakkab teksti jutustama. Jutustamise käigus osutab õpetaja tahvilil uuele sõnale ning laseb vahetevahel mõne lause või lauselõigu eesti keelde tõlkida. Kui õpetaja oma jutustuse on lõpetanud, laseb ta õpilastel pala sisu eesti keeles jutustada, et kontrollida tekstist õigesti arusaamist. Nüüd avatakse sõnavihikud ja õpilased kirjutavad uued sõnad. Seejärel hääldatakse uusi sõnu üksikult ja kooris. Kinnistamiseks võib lasta lauseid moodustada või anda õpilastele lühikesi lauseid frontaalselt tõlkimiseks. Need võiksid olla järgmised:

Õpilane täna õpetajat.

Ma armastan maasikaid.

Korvis on palju suuri maasikaid.

Me leiame maasikaid metsas.

Jaanuar ja veebruar on talvekuud.

Kevad algab märtsis.

Aprillis me võime leida esimesi lilli.

Ma otsin lilli kevadel.

Ma tänan sind lillede eest.

Pane lilled korvi.

Talvel on meil soojad mantlid.

Minu mantel on sinine.

Aino kardab seda koera.

Kas sa kardad koeri?

Seejärel loevad õpilased pala (muidugi frontaalselt, kusjuures iga õpilane loeb ainult paar lauset). Tõlkimine ei

ole vajalik, kuid valikuliselt võib mõne raskema lause ka tõlkida lasta. Koduseks ülesandeks saavad õpilased teksti lugeda ja tõlkida, kirjalikult aga kas harjutuse nr. 2 või nr. 3. Edasistel tundidel toimub pala osas vastamine küsimustele, jutustamine ja soovitatav oleks ka dramatiseerimine. Muidugi võib teksti ka teisiti käsitleda, andes seda õpilastele õppida kahes osas, nagu eelmistki õppetükki.

Kõigi õpikus leiduvate tekstide käsitlemine võib toimuda mõne eespool kirjeldatud meetodilise võtte abil, sõltuvalt otstarbekusest ja õpetaja soovist. Loomulikult tuleb silmas pidada asjaolu, et töö võõrkeele tunnis ei muutuks igavaks ja šabloonseks. Mõnda teksti käsitledes kasutab õpetaja uute sõnade tutvustamiseks portatiivset tahvlit ning jutustab pala sisu sõnu enne käsitlemata. Teine kord aga võib õpetaja jutustada teksti ning selle käigus uued sõnad tahvlile kirjutada. Tundmata sõnu võib tutvustada ka näidislausetes, harjutada neid õigesti hääldama, seejärel kinnistada ning alles siis asuda teksti juurde.

VI klassis on teisest õppeveerandist alates mõeldav ka uute sõnade väljakirjutamine sõnavihikuisse õpilaste koduse tööna. Kuigi õpilased on kodus sõnad välja kirjutanud, kirjutab õpetaja need tahvlile ning klassis toimub sõnade läbitöötamine nagu tavaliselt. Õpilastel on sõnavihikud esialgu suletud ja nad saavad tähelepanelikumalt õpetaja seletusi jälgida, kui ise sõnu kaasa kirjutades. Viimaseks uute sõnade ülelugemiseks enne teksti lugemisele asumist avavad õpilased oma vihikud, kontrollivad kirjutatud sõnu tahvli järgi ja, kui vaja, teevad parandusi vihikuis. Õpilased ei tohi sõnu rohkem sõnavihikuisse ette valmis kirjutada, kui tunniks parajasti vaja on, sest sageli lisab õpetaja veel midagi juurde, olgu see siis mõni vajalik sõna, sünonüüm, antonüüm või idioom. Säärast võtet, et õpilased sõnad kodus sõnavihikuisse kirjutavad, ei ole siiski soovitatav alati ning pidevalt kasutada, vaid ainult vahetevahel. Õpilastel on koduseks tööks niikuinii küllaltki palju harjutusi kirjutada ja teksti õppida.

TRU Raamatukogu

Mis puutub grammatilise materjali käsitlemisse, siis tuleb iga uue nähtuse juurde asumisel leida õige lähtepunkt ja seos varemõpituga, nagu eespool ka näidatud. Aegadest tutvutakse peale ajavormi *Future Indefinite* peatselt ka ajavormiga *Past Indefinite* (esialgu verbidest «be» ja «have», siis ka reeglipärasest ning ebareeglipärasest verbidest). *Past Indefinite* verbidest «be» ja «have» ei tekita õpilastele kuigi suuri raskusi. Lähtepunktiks uute ajavormide käsitlemisel on loomulikult varem tundmaõpitud ajavorm — olevik. Reeglipärase lihtmineviku jaatava vormi tuletamine infinitiivist, kõrvutamise oleviku jaatava vormiga ja vajalikud ortograafia-alased ning foneetilised teadmised on samuti kergesti omandatavad. Alati on aga õpilastele raskusi tekitanud lihtmineviku eitav ja küsiv vorm. Siin peab õpetaja väga põhjalikult ja selgelt õpilastele seda probleemi tutvustama ning püsivalt ja kannatlikult harjutama. Lähtepunktiks saab siingi olla ainult varem tundmaõpitud olevikuvorm. Kui õpilased on hästi omandanud verbi pööramise ajavormi *Present Indefinite* eitavas ja küsivas vormis ning oskavad neid vorme ka praktiliselt kasutada, siis ei tohiks ka ajavormi *Past Indefinite* eitav ja küsiv vorm neile raskusi tekitada. Loodetavasti sisendati õpilastele juba V klassis, et pööramisel muutub ainult abiverb — see nähtus esines VI klassis juba ajavormi *Future Indefinite* juures. Olles jõudnud lihtmineviku eitava vormini, on vaja sedasama reeglit veel kord meenutada: põhiverb ise ei muutu, vaid esineb algvormis, muutub ainult abiverb — olevikus esinenud «do» esineb nüüd minevikus vormina «did». Kõige selgemaks saab kogu küsimusmudugi kõrvutatavate näidete abil. Õpetaja kirjutab tahvlile ning õpilased oma vihikusse:

Present Indefinite
I **work** in the morning.

I **do not work** in the morning.

He **lives** in the country.

He **does not live** in the country.

Past Indefinite
Yesterday I **worked** in the morning.

Yesterday I **did not work** in the morning.

In summer he **lived** in the country.

In summer he **did not live** in the country.

Õpikus leidub selle küsimuse kohta rohkesti harjutusi. Kuna tekstid alates kaheteistkümnendast õppetükist on peamiselt lihtminevikus, siis tuleb ka jutustamisel ning vestluses lihtminevikku kasutada.

Analoogiliselt tutvustatakse õpilastele lihtmineviku küsivat vormi. Sellega seoses õpitakse ja harjutatakse lühivastuse kasutamist. Õpilasi tuleb just seda inglise keelele omapärast keelendit kasutama õpetada ning mitte lasta täisvastust anda. Näiteks:

Did you learn English last year? Yes, we did.

Pärast reeglipärase verbi lihtmineviku õppimist ei esine õpikus terve rea õppetükkide ulatuses mingit uut grammatilist nähtust peale ebareeglipärase verbide lihtmineviku. Järjekindlalt tuleb õpilastel õppida antud verbide kaht põhivormi. Eitava ja küsiva vormi moodustamine ei erine aga teatavasti mitte millegi poolest reeglipärase verbide vastavatest vormidest. Niisiis jääb üsna rohkesti aega lihtmineviku süvendamiseks ja harjutamiseks; loomulikult tuleb harjutada nii reeglipäraseid kui ka ebareeglipäraseid verbe minevikus, samuti verbe «be» ja «have».

Järgmine ja ühtlasi viimane ajavorm, millega VI klassis tegeldakse, on *Past Continuous*. Mitmel korral on õpikus esinenud õppetükke ja harjutusi ajavormi *Present Continuous* meenutamiseks. Tekst «*At Home*», mis eelneb lugemispaladele «*Yesterday at Eight o'clock*» sama õppetüki raames annab hea lähtepunkti ajavormi *Past Continuous* juurde asumiseks. Paralleelselt tuleks muidugi õpilastele selgitada ajavormi *Past Continuous* moodustamist ning ka tarvitamist. Tundes hästi ajavormi *Present Continuous* ja teataval määral ka selle tarvitamise iseärasusi, ei tohiks uus ajavorm erilisi raskusi tekitada. Muidugi tuleb see paralleelselt ajavormiga *Past Indefinite* võimalikult hästi aktiveerida ja õpilaste vestlusesse lülitada. Tegusõna vormidest esinevad õpikus veel *can* ja selle lihtminevik *could*, samuti *may* ja *must*.

Umbmäärased asesõnad *some, any, no* ei tekita õpilastele erilisi raskusi. Näitavatest asesõnadest *this* ja *that* õpitakse ka mitmuse vormid *these* ja *those*. Nende meelepidamine on õpilastele nimetatud sõnade harva esinemise tõttu alati raskusi tekitanud ning õpetajad peaksid siin mõningaid lisaharjutusi tegema.

Kogu grammatiline materjal, mis esineb VI klassi õpikus, on väga tähtis ning peab suuremalt osalt automati-

seeruma. Seda ei saavutata muidu kui uut varemõpitu-
gala seostades ning kogu aeg harjutades. Suureks abiks
on selle juures tüüpkonstruktsioonid tähtsamatest gram-
matilistest nähtustest. VI klassis on vaja lõpule viia see,
millele V klassis pandi alus — õpilastele põhjalikult kätte
õpetada ja aktiveerida nii jutustamine kui ka küsi-
muste esitamine ja vastamine õpitud ajavormides. Täie-
likult peavad aktiveeruma ajavormid *Present Indefi-
nite* ja *Past Indefinite* kõigist õpitud verbidest, kaasa arva-
tud ka «be» ja «have». Kestvad ajavormid on analoogili-
sed verbi «be» vormidele, kuna *Future Indefinite* ei tekita
erilisi raskusi.

Juba V klassis töötati üsna palju küsimuste ja vastuste
kallal ajavormis *Present Indefinite*. Sama küsimust tuleb
põhjalikult korrata VI klassis õppeaasta algul, nagu sel-
lest juba eespool juttu oli. Iga küsimuse liiki tuleks eraldi
harjutada, kasutades skeeme tüüpkonstruktsioonidega.

Näiteks:

Üldküsimus

The children speak English at school.
Do the children speak English at school?
Yes, they do.
No, they do not.

Eriküsimus alusele

The children speak English at school.
Who speaks English at school?
The children do.

Eriküsimus määrusele

The children speak English at school.
Where do the children speak English?
They speak English at school.

Õppides tundma ajavormi *Past Indefinite*, lähtutakse ajavormist *Present Indefinite* ning harjutatakse kuni täieliku automatiseerumiseni jälle samasuguste tüüpkonstruktsioonide abil.

Näiteks:

Üldküsimus

Jack **got** a letter yesterday.
Did Jack **get** a letter yesterday?
Yes, he **did**.
No, he did not (didn't).

Eriküsimus määrusele

Jack **got** a letter yesterday.
When **did** Jack **get** a letter?
He **got** a letter yesterday.

Eriküsimus sihitisele

Jack **got** a letter yesterday.
What **did** Jack **get** yesterday?
He **got** a letter yesterday.

Taoliste tüüpkonstruktsioonide skeemide abil (kõigi lauseliikmete kohta) harjutatakse üht tüüpkonstruktsiooni seni, kuni see on täiesti selge ning õpilased enam ei eksi. Siis võetakse käsile järgmine jne., kuni kõik küsimuste liigid on hästi kätte õpitud. Lõpuks harjutatakse mitut liiki küsimusi läbiseigi, kuni õpilastele enam ei tee mingeid raskusi ei küsimuste esitamine ega nendele vastamine, rääkimata jutustamisest.

Samasuguseid skeeme on soovitatav teha muidugi ka kestvate ajavormide ja tuleviku kohta, kuigi need ei tekita õpilastele nii suuri raskusi kui just *Present* ja *Past Indefinite*.

VI klassis peavad veel kindlasti automatiseeruma põhi-

ning järgarvud 1—1000, umbmäärased asesõnad *some, any, no* ning omastava käände moodustamine eessõna *of* abil. Kõigi nende kohta leidub õpikus väga rohkesti harjutusi.

ÕPILASTE VÄLJENDUSOSKUSE ARENDAMINE.

Sõnavara omandamine tekstide najal ühelt poolt ning grammatiliste teadmiste ja oskuste omandamine teiselt poolt on ühe ja sama eesmärgi teenistuses — õpetada õpilasi võõrkeelt kõnelema. Tekstide läbitöötamine küsimuste-vastuste abil, eriti kui küsimusi esitavad üksteisele õpilased, ning tekstide jutustamine arendab õpilaste võõrkeelset kõneoskust suurel määral. Õpikus leiduvad pildid, eriti aga piltideseeriad annavad tänuväärset materjali kõneharjutusteks. Kuid veel rohkem kui miski muu mõjub õpilaste kõneoskusele arendavalt õpetaja kõnekeel. Klassis vajalikud väljendid, mis leiduvad V klassi õpikus, on loomulikult ka VI klassis kogu aeg käibel. Nendele lisaks annab aga õpetaja aeg-ajalt väljendeid juurde — õpilased kirjutavad need oma sõnavihikuisse ning omandavad järk-järgult, kasutades neid klassis iga päev. Tunni kohta kehtib täiel määral programmi nõue — võõrkeele tund toimub võõrkeeles. Uusi grammatika-alaseid küsimusi selgitatakse õpilastele muidugi emakeeles, kuid terminoloogiat tuleb tunda ka võõrkeeles. Ka õpiku grammatika osas leiame kõikjal ingliskeelset terminoloogiat, samuti harjutuste juures jne. Grammatika küsitlemisel on loomulik kasutada inglise keelt, kusjuures ainult õpilaste pikemad vastused, nagu näiteks reeglid ja kokkuvõtted, oleksid emakeeles.

Inglise keele tunnis tarvitatavast tarbekeelest on V klassi õpikus antud enam kui 70 väljendit. V klassis ei saanud õpilased neid kõiki vahest veel mitte päris selgeks; ka on enamik antud väljenditest mõeldud õpilastele ainult passiivseks mõistmiseks ja täitmiseks. VI klassis tuleb neidsamu väljendeid järjekindlalt tarvitada, nii et õpilased neist hästi aru saaksid ning kõiki käsklusi kohe kõhklemata ka täita oskaksid. Nendele väljenditele on vaja lisada uusi, nagu juba eespool märgitud. VI klassi õpikus ei ole vajalikke väljendeid eraldi antud, õpetajad peak-

sid aga juurutama tarbekeeles järgmisi kõige vajaliku-
maid.

1. What is the date to-day?
2. To-day is Monday, the 9th of October.
3. What is your lesson for to-day?
4. What did you do for to-day?
5. Excuse me, I have not done my lesson (exercise) for to-day.
I was absent yesterday.
6. Excuse me, I have left my copy-book at home.
7. We shall speak only English at the lesson.
8. Read distinctly.
9. Read to the end of the paragraph.
10. Read to the bottom of the page.
11. Begin at the top of the page.
12. Translate to the end of the passage.
13. Come and write the exercise on the blackboard.
14. Step to one side.
15. Are there any mistakes on the blackboard?
16. Take the duster and wipe the blackboard.
17. Describe this picture.
18. Ask questions about the picture.
19. Who wants to ask the first question?
20. At the next lesson we shall write a dictation.
21. Leave a line after the heading.
22. Write the date in the margin.
23. I have got no ink.
24. I have lost my pen. May I ask my neighbour to give me a pen?
25. May I change my seat? I cannot see well from here.
26. Hand in your copy-books.
27. Pass your copy-books.
28. Now I shall return your written work.
29. You have copied your work from your neighbour.
30. Rewrite this exercise.
31. You will have to stay here after school and learn your lesson.
32. No prompting, please.
33. Don't all speak at once.
34. Do not be so noisy.
35. Keep your classroom clean and tidy.
36. Throw this paper in the waste-paper basket.
37. Leave the classroom.
38. Turn on the light.
39. Turn off the light.
40. I wish to you a pleasant holiday. Thanks, the same to you.

Õpilaste kõneoskus jääb väga piiratuks, kui töö inglise keele tunnis kulgeb väga kramplikult õpiku järgi, s. o. kui ainult loetakse, tõlgitakse ja jutustatakse õpiku tekste ning tehakse antud harjutusi. Seoses tekstiga tuleb vestelda ja õpilased vestlema panna — see on endastmõistetav. Kuid vähe sellest. Igas tunnis on vaja õpilastega kõ-

nelda igapäevase elu teemadel, konkreetsetest klassi, kooli, kodu, ilmastikku, loodust jne. puudutavatest küsimustest. Kõige sobivam on seda teha tunni lõpul, kuid sageli on võimalik niisugust vestlust siduda käsitletavast õppepalast väljakasvava vestlusega. Võtame näiteks teksti «Dick Whittington and his Cat». Õpetaja võib näiteks järgmisi küsimusi esitada:

Where did Dick Whittington live?

Where do you live?

Where did he work?

Where does your father work?

What did Dick do in the kitchen?

Do you help your mother in the kitchen?

What can you do to help your mother at home?

Taolisi küsimusi on võimalik esitada seoses paljude tekstidega.

Programmi järgi peab õpilaste sõnavara VI klassi lõpetamisel olema 700 sõna. Muidugi ei ole need veel kõik aktiivseks suutnud muutuda, kuid on nõutav, et õpilased oleksid võimelised vestlema sellistel teemadel nagu kool, kodu, perekond, linn, maa, aastaajad, tähtpäevad, riiklikud pühad jne. Samuti on vajalik, et õpilased oskaksid jutustada nii õpitud tekstide kui ka piltide järgi.

Sõnavara kinnistamiseks ja laiendamiseks ning iseseisvate tööharjumuste kasvatamiseks on õpikus antud rida palasid lisalektüürina. Nende lugemisega võib alata juba esimese õppeveerandi lõpupoole, kui õpilased on parajas tööhoos. Kuna sõnad on antud kohe tekstide juures, ei tohiks nende iseseisev lugemine kodus õpilastele mingeid raskusi teha, sest V klassis tutvuti juba sünteetilise lugemisega.

Ingliskeelseid laule, mis õpiti V klassis, tuleb korrata ja aeg-ajalt laulda. Ka kõik VI klassi õpikus antud laulud pakuvad head vaheldust ja virgutavad õpilasi innukamalt tööle.

Mis puufub inglise keele tunnis kasutatavasse mängudesse, siis sobivad siin mängimiseks kõik V klassis mängitavad mängud. Lisaks sellele leidub VI klassi õpikus ristsõnamõistatusi ning sõnaruute. Sääraseid sõnaruute ja ristsõnamõistatusi võivad õpetajad ja isegi õpilased ka ise koostada.

V klassis rajati alus õpilaste kirjutamisoskusele. VI klas-

sis tuleb seda oskust pidevalt laiendada ja süvendada. Igas tunnis kirjutatakse midagi tahvlile, peaaegu igaks tunniks on õpilastel teha ka koduseid kirjalikke harjutusi. Iga 5—6 tunni järel tuleks kirjutada kontrolltöö — kas diktaat, küsimustele vastamine, tõlkeharjutus emakeelest inglise keelde, mõni grammatiline harjutus või ka õpitud pala ümberjutustus. Kontrolltöö kirjutamiseks ei tohiks rohkem aega kuluda kui 15—20 minutit.

Mis puutub diktaatide kirjutamisse, siis on soovitatav, et õpetaja koostaks diktaadi teksti ise, kasutades küll õpitud sõnu, kuid mitte õpikus esinevate palade teksti muutmata kujul.

Õpilastel tuleks etteütluseks valmistumisel korrata rohkem kui üks lugemispala. Nii näiteks võiks paari esimese õppetüki põhjal koostada dikteerimiseks säärase teksti:

At School.

We have five or six lessons every day. There is a short interval after each lesson. Then we can sing and play games. After the third lesson we go to the lunchroom. There we drink milk and eat bread-and-butter. When the lessons are over, I go to the school library. I want to get an interesting book. My classmate Linda comes with me, she likes to read stories, too.

Eeltoodud tekst tundub esialgsel tutvumisel võib-olla liiga kergena, kuid on tegelikult õpilastele esimeseks kontrolltööks üsna jõukohane.

VI klassi inglise keele õpik on sisult väga mitmekesine ja huvitav. Materjali on õpikus väga rohkesti ning see nõuab üsna tugevat töötempot ning aja ratsionaalset kasutamist. Õpetaja töö kvaliteedist ja oskusest õpilastes inglise keele vastu huvi äratada sõltuvad tulemused ja ühtlasi ka programmi nõuete täitmine.

SISUKORD

Sissejuhatuses	3
Juhendeid tööks V klassi õpikuga	6
Juhendeid tööks VI klassi õpikuga	40

Тийкма Э. и Воол Э.
РУКОВОДСТВО ДЛЯ ПОЛЬЗОВАНИЯ
УЧЕБНИКАМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В V И VI КЛАССАХ.
На эстонском и английском языках.
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja V. Rummel
Tehniline toimetaja T. Veber
Korrektorid V. Leibak ja H. Kahar

Ladumisele antud 5. VII 1960. Trükkimisele antud 11. VIII 1960. Paber
54×84, 1/16. Trükipoognaid 3,75. Formaadile 60×92 kohaldatud trükt-
poognaid 3,08. Arvutuspoognaid 3,23. Trükiarv 1000. MB-06032.
Tellimise nr. 968.

Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 90 kop.

1961. a. —.9 kop.

90 kop.

1961. a. — 9 kop.

A-23278

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00496397 3